

Міністерство освіти і науки України
Сумський національний аграрний університет

Рибалко П.Ф., Хоменко С.В., Хоменко О.С.

**ОСОБЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ
СФЕРИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ**

Навчально – методичний посібник

Суми – 2018

Міністерство освіти і науки України
Сумський національний аграрний університет
Факультет агротехнологій та природокористування
Кафедра фізичного виховання

ОСОБЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СФЕРИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Навчально – методичний посібник
для студентів вищих навчальних закладів усіх спеціальностей

Суми – 2018

УДК – 796.8

*Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради Факультету
агротехнологій та природокористування СНАУ*

Укладачі: *Рибалко П.Ф.*, к. пед. н., доцент кафедри теорії і методики фізичної культури Сум ДПУ імені А.С. Макаренка, ст. викладач кафедри фізичного виховання СНАУ

Хоменко С.В. Завідувач кафедри фізичного виховання СНАУ, президент Сумського обласного осередку федерації тхеквондо України, суддя національної категорії, заслужений тренер України, заслужений працівник ФК і С України

Хоменко О.С. викладач кафедри фізичного виховання СНАУ, тренер викладач з тхеквондо та військово – спортивного багатоборства

Р49 Особливості та перспективи розвитку сфери фізичного виховання

: навчально - методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / П.Ф. Рибалко, С.В. Хоменко, О.С. Хоменко // – Суми: Видавництво _____, 2018. – 146 с.

У цьому посібнику висвітлено фактори, що обумовлюють виникнення та розвиток фізичного виховання, напрями функціонування та специфічні ознаки фізичного виховання, методичні принципи та їх значення у сфері фізичного виховання, організацію і керівництво системою фізичного виховання у ДЮСШ та ВУЗах, загальну характеристику форм організації занять.

Рецензенти:

Самохвалова І. Ю., ст. викладач кафедри фізичного виховання СНАУ

Гвоздецька С. В., к.фіз.вих., доцент кафедри ТМФК Сум ДПУ імені А.С. Макаренка

© Рибалко П.Ф., Хоменко С.В., Хоменко О.С., 2018
© СНАУ, 2018

ЗМІСТ	
ВСТУП	5
1. ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЯК СОЦІАЛЬНЕ ЯВИЩЕ ТА ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ ГУМАНІТАРНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ..	6
1.1.Фактори, що обумовлюють виникнення та розвиток фізичного виховання	6
1.2.Напрями функціонування фізичного виховання як соціального явища	24
1.3.Специфічні ознаки фізичного виховання	26
1.4.Система фізичного виховання	29
1.5. Фізична культура і спорт як один із пріоритетних напрямків державної політики.....	34
1.6. Система оздоровлення населення в Україні засобами фізичної культури і спорту.....	40
2. ФІЗКУЛЬТУРНО-СПОРТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ У СФЕРІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ	44
2.1. Спортивно - масова та фізкультурно - оздоровча робота за місцем проживання та у місцях масового відпочинку громадян.....	44
2.2. Фізкультурно-оздоровча діяльність за місцем роботи громадян.....	45
2.3. Розвиток фізичної культури і спорту серед сільського населення.....	49
2.4. Система розвитку спорту в Україні.....	55
2.4.1. Дитячо-юнацький спорт.....	55
2.4.2. Резервний спорт.....	59
2.4.3.Спорт вищих досягнень як складова зміцнення іміджу України на міжнародній арені.....	64
3. ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ.....	69
3.1. Діяльність органів виконавчої влади та місцевого самоврядування щодо розвитку фізичної культури і спорту.....	69
3.2. Роль громадських об'єднань фізкультурно-спортивного спрямування в державному управлінні сферою фізичної культури і спорту.....	75
3.3. Матеріально-технічне та медичне забезпечення сфери фізичної культури і спорту.....	80
3.4. Фінансово-економічна діяльність у сфері фізичної культури і спорту	86
3.5. Інформаційне забезпечення сфери фізичної культури та спорту.....	93
3.6. Очікуванні результати державного регулювання сфери фізичної культури і спорту.....	97
ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ.....	101
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	103

ВСТУП

Сучасне реформування системи вищої школи в Україні та численні переміни, що відбуваються в галузі фізичного виховання та спорту виразно окреслюють проблему підготовки професійних кадрів. Сьогодні чимало українських університетів та інститутів різних рівнів акредитації, форм власності та підпорядкованості відкривають свої двері тим, хто хоче здобути фах вчителя фізкультури, тренера, фізреабілітолога й пов'язати своє професійне майбутнє з манливою й захоплюючою сферою фізичної культури та спорту, з професією, близькою до педагогіки й культури, медицини й військової справи, політики й менеджменту.

Характеристика сфери фізичного виховання — невід'ємна частина навчального плану й виховного процесу будь-якого закладу освіти, де готують таких фахівців. Цей посібник містить необхідний мінімум інформації, який дозволяє істотно розширити знання у сфері фізичної культури, сповна задовольнити пізнавальні, загальнокультурні потреби студента, сприяти формуванню його професійного світогляду й особистої культури.

Матеріал викладено відповідно до навчальної програми.

Наприкінці викладу подається перелік питань та завдань для самостійної роботи та список рекомендованої літератури. Водночас, цей посібник не містить готових рецептів як стати фахівцем в тій чи іншій спеціальності. Ми націлюємо кожного першокурсника на тривале навчання та постійне самовдосконалення.

А своїм колегам викладачам ми будемо вдячні за пропозиції щодо вдосконалення структури, змісту, форм і методики викладання цієї комплексної дисципліни.

1. ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЯК СОЦІАЛЬНЕ ЯВИЩЕ

1.1. Фактори, що обумовлюють виникнення та розвиток фізичного виховання

При вивченні будь-якого явища у природі або суспільстві основоположним є питання про те, що обумовило його появу та регулює функціонування нині і розвиток у майбутньому.

Одним з основних положень, яке сприяє розумінню сутності фізичного виховання, є з'ясування того, що спонукає людину до рухової активності як діяльності, не пов'язаної безпосередньо з добуванням матеріальних благ, необхідних для життя, та співвідношення в цьому явищі особистісного, біологічного й соціального.

Про причини, що обумовили виникнення та розвиток фізичного виховання, висловлюються різні судження.

У вітчизняній літературі сутність фізичного виховання, його функціонування розглядаються через категорії "діяльність" і "потреба". Провідною є думка про те, що головними спонукачами та регуляторами функціонування фізичної культури є потреби суспільства, класові та ідеологічні інтереси.

Будучи складовою частиною суспільної культури, її підсистемою, фізичне виховання знаходиться в певних зв'язках, взаємовідносинах з іншими соціальними підсистемами. Взаємозв'язки фізичного виховання із загальнокультурними, політичними та соціально-економічними умовами суспільства надто складні та не однакові в різних формаціях. Його структура, ідеали, принципи, ціннісний склад, функції визначаються потребами й конкретними формами суспільної організації людей на певних етапах історичного розвитку. Загальні закономірності функціонування фізичного виховання, які відображають характер його взаємодії із середовищем, можна сформулювати так: фізичне виховання, будучи підсистемою суспільної культури, формується і змінюється під дією загальнокультурних, матеріальних і соціальних умов життя суспільства, потреб, що ними

визначаються, а в процесі функціонування впливають на соціально-демографічні групи. Під час аналізу впливу умов життя суспільства на фізичне виховання виникає декілька груп факторів: загальнокультурні і соціально-економічні умови, демографічні, національні (традиції), склад населення, географічні і кліматичні умови регіонів, бюджет часу населення, особистісні фактори, пов'язані з потребами та мотивами діяльності людини. Проте як особлива специфічна галузь людської діяльності фізичне виховання володіє відомим ступенем незалежності, певною самостійністю по відношенню до економічної соціально-класової структури суспільства. Це означає, що в галузі фізичного виховання і спорту виникають специфічні закономірності, які мають відмітні особливості та обумовлені внутрішніми і зовнішніми факторами.

Фізичне виховання зароджувалося у надрах суспільства та є продуктом тієї суспільної формації, в якій воно існує.

Вплив соціальних систем. У первісному суспільстві фізичне виховання використовувалося для пристосування підростаючого покоління та залучення його до життя й виконання обов'язків дорослих членів громади, підготовки до полювання, війни.

Розвиток продуктивних сил привів до виникнення приватної власності, часті військові зіткнення між племенами, боротьба за владу всередині держави, боротьба за переділ території між державами, потреба у кваліфікованих робітниках та службовцях викликали необхідність здійснення загальнодержавних заходів, спрямованих на вирішення завдань фізичної підготовки певних верств населення. Виникають соціальні системи фізичного виховання, формуються їхні цілі, завдання, створюються програми, проводяться спортивні змагання. Фізичне виховання відокремлюється у самостійну галузь суспільних відношень, які відображають потреби та інтереси існуючих класів та соціально-демографічних груп населення.

Основними задачами вдосконалення соціальних систем фізичного виховання є їх узгодження із соціальними запитами, індивідуальними і

груповими (діти, літні) потребами та віднайдення оптимальних способів узгодження фізичного виховання з іншими соціальними процесами і видами діяльності людей (навчання, виробництво, дозвілля та ін.), а також із загальнонауковими й специфічними закономірностями фізичного виховання як педагогічного процесу.

У процесі розвитку й удосконалення педагогічних і соціальних систем фізичного виховання та накопичення духовних і матеріальних цінностей формується фізична культура сукупність спеціальних, духовних і матеріальних цінностей і способів їх використання для фізичного виховання.

Численні дослідження свідчать, що найбільш активно впливали на формування соціальних систем фізичного виховання військові кола. Їхня діяльність щодо стимулювання спортивного руху виявилась у багатьох європейських країнах вирішальною не тільки для популяризації та розвитку фізичної культури і спорту, а й їхньої організаційної структури, морально-психологічної атмосфери, що домінувала у спортивних організаціях. Таким чином, військові кола поряд із аристократією виступили у ролі меценатів спортивного руху і мали змогу зсередини визначати ідеологічний характер та напрям діяльності спортивних організацій і клубів.

З іншого боку, народні маси також перетворювали заняття фізичними вправами і систему їх організації у засіб боротьби за свою незалежність.

Так, сокольська система виховання, що брала початок з Чехії (1862 р.), увібрала в себе прогресивний досвід шведської, німецької, французької та інших систем. Поява сокольства обумовлена подіями того часу: революційними подіями 1848-1849 рр., крахом феодальної системи, посиленням національно-визвольної боротьби. На думку угорського дослідника Л. Куна, обставини зародження спортивно-гімнастичного руху "Сокіл" були пов'язані з боротьбою слов'янських народів з імперією Габсбургів за культурну автономію, а у перспективі за національну незалежність (Вацеба, 1997).

Уся діяльність військових у галузі спорту була так чи інакше пов'язана із забезпеченням армії, що мала потребу в добре фізично підготовлених новобранцях.

Ще в роки Першої світової війни П'єр де Кубертен заявив, що спортивний рух і спортивні організації всупереч їхнім цілям і принципам використовуються для ведення війни. І це було не випадковістю, те саме, але у більш значних масштабах, мало своє повторення у роки Другої світової війни. У зв'язку з цим слід навести слова Флоренс С. Фредріксон, сказані нею з приводу використання нацистами спортивних організацій у військових цілях: "якщо ми хочемо зрозуміти, яку роль у системі нацистської культури відігравав спорт, то не стільки важливо знати те, які види спорту культивувались більше, як те, якими шляхами та з якими цілями" (Воль, 1979).

Елементи мілітаризації й фашистизації спорту можна відмітити не тільки у спортивному русі фашистської Німеччини.

Види й особливості фізичних вправ, які культивуються в різних країнах, формувалися під впливом *соціально-культурної системи*, в умовах якої відбувався їхній розвиток. Навіть такий елементарний вид моторної діяльності, як ходьба, визначається культурною та соціальною системами. Найбільш рельєфно це виявляється у ході ізраїльтян Йеменського походження. Через те що в Йемені ізраїльтяни знаходилися у становищі вигнанців і кожний корінний житель міг безкарно їх ударити, вони пересувалися бігцем. Урешті-решт такий тип пересування став складовою частиною їхньої культури. І хоча нині в Ізраїлі вони живуть у зовсім іншій обстановці, у них збереглася стрімка хода.

Завезене з Англії до Америки регбі, зазнавши глибоких змін, перетворилося в американський футбол, який може бути відбиттям основних рис культури американців.

Політика, ідеологія, релігія. По мірі розвитку суспільства фізичне виховання набуває нових якісних рис, стає соціальним явищем, яке має

культурне, виховне та оздоровче значення і його намагаються використовувати правлячі кола у політичних, релігійних цілях.

У колишньому СРСР комуністична партія, як правляча в той період, декларувала права людини на працю, відпочинок та заняття фізичною культурою. Фізична культура розглядалася як елемент культури комуністичного суспільства, який сприяє становленню нової особистості в умовах комунізму та прилученню до соціальних стандартів комуністичного суспільства. До складу цих стандартів входили вимоги тоталітарної держави: підготувати себе до праці на благо держави та її захисту.

Згідно з Основним Законом фізкультурні і спортивні організації (спортивні колективи) отримували конституційні права участі у вирішенні державних, суспільних, політичних, ідеологічних питань та контролю за членами їхніх колективів.

Проте не тільки політичні партії використовують фізичну культуру і спорт для досягнення своїх цілей. Перевагу протестантської та католицької релігії намагаються довести деякі дослідники за допомогою спорту.

Так, підраховуючи кількість володарів олімпійських медалей до 1960 р., дослідники констатували, що більше 50 % переможців були протестантами, в той час як їхня частка у світовому населенні усього 8 %. Проведене дослідження з участю молодих західнонімецьких спортсменів виявило переважну більшість протестантів, особливо у некомандних видах спорту. У командних видах католики досить часто досягають успіхів, що пов'язано з тим, що у католицизмі високе місце належить цінності колективізму.

Соціально-економічні фактори. На пріоритетне положення фізичного виховання в житті людини впливає ставлення до нього, пов'язане з умовами та якістю життя. Проблема якості життя обговорювалася та обговорюється філософами, котрі намагаються знайти сенс людського життя, зрозуміти, яким воно може та повинне бути, щоб стати гідною людини.

У різні історичні періоди до цієї проблеми підходили з різних точок зору, що залежать від духовної атмосфери кожної епохи, соціально-класових умов, а також позицій ідеології.

Теоретично якість життя можна визначити як рівень, на якому життя, досвід людини стають багатшими, різноманітнішими, міцніше пов'язаними з її практичною діяльністю. На цьому рівні людина обирає лінію поведінки з великим ступенем свободи й у результаті підвищується коефіцієнт внутрішньої вмотивованості її діяльності. Автори соціологічних досліджень звертають увагу на те, що бюрократичні порядки, державний апарат змушування придушують соціальну ініціативу людей, убивають бажання до діяльності та пошуку її внутрішніх мотивів, без чого немає справжнього задоволення від життя. До факторів, які обумовлюють умови та спосіб життя людей, можна віднести існуючий політичний або суспільний устрій, співвідношення сил на світовій арені, універсальний характер виробництва й розподілу товарів, матеріально-економічні умови сім'ї, а також соціальні відношення, загальноприйняті цінності і норми, бажання й потреби людей та способи їх задоволення. Отже, проблема якості життя є, з одного боку, проблемою забезпечення для людей безпечного життя, тобто життя без війн, пригноблення, дискримінації, матеріальних нестатків, бюрократичного маніпулювання людською особистістю, а з іншого боку проблемою організації такого життя, в якому значне місце у стосунках між людьми належить дружбі та довірі, і де поруч із працею, що приносить задоволення, велику роль відіграє розумне дозвілля, активний відпочинок, що розуміється як діяльність, сповнена позитивними емоціями, відчуття фізичного вдосконалення і здоров'я, тобто все те, що приносить людям задоволення та добрий настрій (*total fitness*). Тому важко говорити про участь усього населення у культурному житті в умовах суспільства, де головним піклуванням людей є задоволення найскромніших матеріальних потреб, зростаюче безробіття та економічна й соціальна нерівність.

Витоки розвитку фізичного виховання в Україні. Конкретних історичних відомостей про первісне формування та розвиток фізичної культури на території України маємо обмаль. Можна лише здогадуватися, що в загальному руслі формування праукраїнської культури розвивалися й елементи тілесної культури з ознаками змагальності, оскільки така багата культура, як Трипільська (IV-II тис. до н. є.) чи культура Скіфського царства (VI-IV тис. до н. є.) не могли обходитися без системи фізичного виховання. Проте більш-менш доказові свідчення розвитку фізичної культури маємо вже з часів грецької колонізації Північного Причорномор'я. Археологами тут, як і повсюди на узбережжі Чорного моря, виявлені спеціально споруджені арени, призначення яких було проведення атлетичних змагань, подібних до античних Олімпійських ігор [М. Герцик, О. Вацеба, 2002].

Відтак у період Київської Русі сформувалася своєрідна система військово-фізичної підготовки, яка провадилася в сім'ї, у військових і освітніх закладах при монастирях. У системі військово-фізичної підготовки використовувалися національно-своєрідні засоби вишколу з використанням іноземних запозичень. У Київській Русі не просто панував культ сили, а й поширювалися прообрази багатьох видів спорту: кінного, стрільби з лука, боротьби навкулачки, бігу, стрибків, метань, плавання, веслування. Поєдинки були визнаним методом вирішення військових та правових конфліктів.

Військово-прикладне значення мала фізична культура і у добу Козаччини. На той час істотно розширився арсенал засобів фізичної культури. Велику популярність набули поєдинки на шаблях й інших видах холодної зброї, стрільба з вогнепальної зброї, спортивні ігри з м'ячем, метання.

Ряд національних єдиноборств переживає сьогодні період відродження. Серед них бойовий гопак, спас, хрест. Указ Президента України "Про розвиток козацтва в Україні", підписаний у 2001 р., створює сприятливу атмосферу для активного поширення та розвитку національних видів спорту.

Важливою подією загальноросійського, а передовсім українського значення, було проведення Всеросійських олімпіад це своєрідний резонанс на Ігри перших Олімпіад сучасності. Перша така Олімпіада відбулася в Києві 1913 р., де на той час уже було побудовано перший у Росії стадіон. Для організації та проведення Всеросійської Олімпіади було створено діяльний Київський Олімпійський комітет. До початку Першої світової війни в Україні налічувалося 8 тис. активних любителів спорту, об'єднаних у різні спортивні колективи чи клуби. Таких клубів налічувалося близько двохсот.

У складні 20-30-ті роки ХХ ст., у період "українізації" знову спостерігається активний розмах фізкультурно-спортивної роботи на наддніпрянській Україні. Починаючи з 1921 р. проводяться Всеукраїнські олімпіади, згодом названі спартакіадами. Якщо у змаганнях Всеукраїнської спартакіади 1923 р. брали участь 300 спортсменів, то вже у 1927 р. на IV Спартакіаді було понад 20 тис. На фінальні старту були запрошені представники деяких інших країн (німці, чехи). Зросла і спортивна майстерність українців, про що свідчать перші місця, які посіли збірні України на Всесоюзній спартакіаді у Москві 1928 р. Відзначилися українські волейболісти, гандболісти, баскетболісти, ватерполісти, гімнасти.

Велике значення для кадрового забезпечення сфери фізичної культури мало заснування в Україні закладів фізкультурної освіти і науки: Державного інституту фізичної культури в Харкові (1931 р.) та технікумів фізичної культури в Києві, Одесі, Дніпропетровську, Луганську, Артемівську. З 1931 р. успішно функціонує Український науково-дослідний інститут фізичної культури. З'являється спеціалізована спортивна преса, українською мовою друкуються правила змагань з видів спорту.

На жаль голодомор (1931-1933 рр.) підірвав не тільки спортивний, а й генетичний потенціал українського народу.

Національне культурне піднесення, як правило, супроводжується і піднесенням фізкультурно-спортивним. Яскравою демонстрацією цього твердження є події в Західній Україні на початку ХХ ст., коли світовий спорт

вже окреслився як самостійне спортивне явище. Саме на цей період припадає початок організованого українського фізкультурно-спортивного руху в Галичині, Буковині та Закарпатті.

Діяльність українських спортивних товариств Галичини, Буковини, Закарпаття не можна розглядати у відриві від загального культурно-просвітницького руху. Як і чеському сокільству, українському було притаманне відкриття поруч зі спортивними секціями самодіяльних хороших гуртків, театральних груп, оркестрів, бібліотек. Власне з музичної комісії "Соколо-Батька" згодом постав вищий музичний інститут у Львові. Навколо спортивних товариств об'єднувалися передові діячі мистецтва, шкільництва, журналістики, церковні діячі. Певним чином зі спортивно-сокільським рухом у Західній Україні були пов'язані імена письменника Богдана Лепкого, композитора Дениса Січинського, географа Степана Рудницького, поета-композитора Романа Купчинського, етнографа Ярослава Пастернака, журналіста Івана Белея (редактор "Діла"), мовознавця Степана Смаль-Стоцького, лікаря Мар'яна Панчишина. Усіляко підтримував спортові і пластові товариства й митрополит Андрій Шептицький, тобто спорт на західноукраїнських землях був частиною й одночасно формуючим чинником української культури.

Вплив особистісних факторів. Загальновизнано, що основним об'єктом дії фізичної культури як системи спеціальних духовних і матеріальних цінностей та діяльності зі створення нових цінностей та їх використання є людина це основна неподільна частина суспільства.

Визначаючи сутність і характер людини, використовуються три поняття: людина, індивід, особистість. **Людина** розглядається як жива система, що являє собою єдність фізичного (тілесного, біологічного) і духовного, природного і соціального, спадкового та набутого за життя.

Індивід - це біосоціальне визначення людини як представника виду. У психології **особистість** розуміється як сукупність індивідуальних властивостей психіки, що управляють і визначають активну діяльність людини. У сфері фізичного виховання, як і в інших видах діяльності, задіяні усі три складові людини

як системи. Біологічне й особистісне, як те, що визначає її індивідуальну активність, та соціальне в тому розумінні, що людина діє у суспільстві та суспільство до певної міри визначає її мотиви, ідеали, цілі, способи їх досягнення і види діяльності. Тому людину у сфері фізичного виховання, мабуть, доцільно розглядати як біологічну особистісно-соціальну систему. Мається на увазі, що поведінка людини визначається взаємовідносинами внутрішніх та зовнішніх факторів. Усі зовнішні дії на людину змінюються, перетворюються через "сукупність внутрішніх умов", що у підсумку утворює те, що визначає особисте, індивідуальне, обумовлює його індивідуальне сприйняття світу, індивідуальні реакції на зовнішні дії, вибір індивідуальних форм поведінки, способів задоволення своїх потреб та досягнення мети. Одна і та сама зовнішня дія різними людьми сприймається не однаково і може викликати різні реакції у відповідь залежно від стану, загальної культури, типу темпераменту (холерик, флегматик, меланхолік, сангвінік) та ін. Ступінь індивідуалізації зовнішнього, тобто виховання, становить 40-50 %.

Особистісне не є стовідсотковою копією соціального та у виборі форм поведінки людини значною мірою відіграє самостійну роль.

Фізична культура це перший, найприродніший "місток", який з'єднує в єдине ціле соціальне та біологічне в людині (Количев, 1998). Освоєння, охорона та примноження природного в людині змінюються завдяки свідомій і стимулюючій соціумом руховій активності, що є базою для формування людиною свого фізичного потенціалу

В основі виникнення й розвитку усіх соціальних явищ, у тому числі й фізичного виховання, лежать як індивідуальні потреби особистості (біологічні, соціальні, ідеальні), так і потреби групові, колективні, суспільні.

Фізичне виховання можна розглядати як вид діяльності, спрямованої на задоволення певних потреб людини й суспільства. Діяльність це специфічно людська форма активного ставлення до навколишнього світу, зміст якої становить доцільну зміну та перетворення. Фізична культура це діяльність, спрямована на формування самої людини як частини світу. Будь-

яка діяльність містить ціль, засоби, результат і сам процес діяльності, отже, не від'ємною характеристикою діяльності є усвідомленість. Основою діяльності є мета, що свідомо формується, вона знаходиться поза діяльністю у сфері людських мотивів, ідеалів, цінностей. Сучасний науково-технічний розвиток, економіка, політика все більше демонструють, що будь-яка діяльність остаточно отримує свій зміст залежно від її моральної орієнтації, від впливу на людське існування.

Що спонукає людину займатися спеціально організованою руховою активністю як діяльністю, не пов'язаною безпосередньо з добуванням матеріальних благ, необхідних для життя?

Поведінка людини визначається її потребами — усвідомленими або неусвідомленими спонукачами її діяльності. Незадоволення або неповне задоволення потреб у побуті, навчанні, трудовій діяльності можуть спонукати до пошуку задоволення цих потреб у сфері фізичного виховання і спорту

Людина може прагнути розвинути свої фізичні якості, добитися високої фізичної кондиції для досягнення бажаного зовнішнього результату, що лежить за межами фізкультурних занять, наприклад, у мікросередовищі (лідерство), у трудовому колективі та ін. У нинішній час з'являється нова суспільна група людей — представників сфер комерційної діяльності, які все частіше звертаються до нових підходів у використанні засобів фізичного виховання в умовах зростаючих вимог до соматичного здоров'я, котре стало безпосередньо впливати на конкурентні відносини у сфері бізнесу (використання сучасних тренажерних пристроїв, нових технологій відомих вправ аеробіки — степ-аеробіка, слайд-аеробіка, аква-аеробіка та інших нових видів рухової активності — боулінг, фітбол та ін.). Потреба у фізичному здоров'ї усвідомлюється людиною по мірі появи порушень або відхилень від нормальної життєдіяльності, як невідповідність між тим, що було або повинно бути, та тим, що є. У зв'язку з "омолодженням" серцево-судинних захворювань, збільшенням повторних **ГРВІ**, про необхідність

покращувати своє здоров'я замислюються діти в молодшому шкільному віці, пов'язуючи процес оздоровлення з руховою активністю. В основі цього процесу лежить ефект тренування, спрямований на переведення функціональних систем організму до більш активного, порівняно зі спокоєм, режиму. Оздоровчий ефект фізичних вправ може бути пов'язаний і з тією обставиною, що під час виконання рухової дії людина починає зазнавати нових почуттів: почуття *"м'язової радості"*, *"почуття води"*, *"почуття м'яча"*. Особливості таких відчуттів гармонізують буття людини.

Людині притаманне прагнення до отримання позитивних емоцій, пов'язаних із проведенням дозвілля. Добре організований відпочинок після трудового дня, заняття спортом дозволяють ефективно відновити свої сили.

Саме тому для заповнення дозвілля людей активною діяльністю в деяких країнах Європи з'явився термін "спорт вільного часу", а у засобах масової інформації почали пропагувати змагання під девізом "роби з нами, роби краще за нас" та ін. Орієнтир подібних змагань — особисте самовдосконалення, розвага. Діапазон інтересів досить широкий — від епізодичних, нерегулярних занять до практики спорту вищих досягнень.

Зі сказаного виходить, що фізичне виховання доцільно розглядати через категорії "потреба" (особистісні, біологічні, соціальні), "діяльність", "моральність".

Основними факторами, що обумовили виникнення, розвиток та функціонування фізичного виховання, у нинішній час є потреби (біологічні, особистісні, ідеальні): репродуктивна (спрямована на отримання вже відомого результату відомими засобами) та продуктивна (творча, пов'язана із виробленням нових ідей, цілей, та відповідних засобів, методів) діяльність людини.

Біологічними передумовами є біологічні потреби в русі. М'язові рухи являють собою природну, біологічну потребу як умову нормальної життєдіяльності та розвитку організму, зміцнення його органів і систем. Нестача рухової активності (гіпокінезія) призводить до послаблення й

погіршення життєдіяльності. Людина, як і тварина, відчуває природну потребу у руховій активності, що задовольняється як у трудовій діяльності (добування їжі), так і в окремих вправах, іграх, змаганнях, які не носять трудового характеру.

Об'єктивною причиною виникнення фізичного виховання є необхідність духовної та фізичної (тілесної) підготовки до життєдіяльності (праці, полювання, війни), обумовлена цим репродуктивна діяльність людини. Навіть у первісному суспільстві полювання, праця, захист від нападів вимагали від людини високого рівня розвитку рухових якостей і спеціальних навичок (володіння зброєю, плавання і т. ін.). Особливо підвищилася вимога до рівня фізичних якостей та навичок по мірі ускладнень знарядь праці та прийомів володіння ними.

Суб'єктивною причиною виникнення й розвитку фізичного виховання вважається свідома (продуктивна) діяльність людей з накопичення, систематизації та передачі накопиченого досвіду і спеціальних знань наступним поколінням. Багатовіковий досвід застосування рухів для впливу на навколишнє середовище, добування їжі, захисту, виконання трудових процесів дозволив виявити та усвідомити ефект зворотної дії — вправління: тривале виконання певних фізичних вправ веде до розвитку фізичних можливостей людини — підвищення сили, швидкості, витривалості, координації рухів. Це обумовило усвідомлення й застосування різних засобів і методів фізичного виховання.

Перелічені фактори (біологічні, об'єктивні і суб'єктивні) не повністю пояснюють, чому конкретні люди (діти, дорослі) займаються фізичною культурою, тому для кращого зрозуміння причин, які спонукають діяльність конкретної людини у сфері фізичного виховання, доцільно звернутися до аналізу потреб, мотивів, установок, які можуть знайти задоволення у сфері фізичного виховання. При цьому слід зазначити, що задоволення одних потреб веде до зародження нових, а утруднене задоволення потреб в одному виді діяльності веде до пошуку інших видів, полегшених форм діяльності, де

ці потреби можуть бути задоволені легше, тобто у цьому процесі виступають два фактори: прагнення задовольнити потреби і пошук, вибір форм задоволення цих потреб. У сучасній науці застосовуються різні класифікації потреб: за сферами діяльності, за характером (матеріальні, духовні, естетичні та ін.), за функціональною роллю (домінуючі й другорядні, стійкі й ситуативні), за суб'єктом (індивідуальні, групові, суспільні).

Потреби - це вимоги організму особистості, соціальної або вікової групи, суспільства в цілому, тобто внутрішній спонукач активності.

У психології потреби розглядаються як особливий психічний стан індивіда, відчутна або пізнавана ним "незадоволеність", яка проявляє себе у неусвідомлених величинах і усвідомлених мотивах поведінки. Потреба стимулює пошук певних способів її задоволення.

Нам видається доцільним відповідно до сфери фізичного виховання виділити такі групи стійких потреб: біологічні, соціальні, ідеальні.

Біологічні (вітальні) - потреби тіла: потреби у русі, зміні діяльності (активний відпочинок), харчуванні.

Соціальні - потреби, що задовольняються у процесі спілкування з іншими людьми: спілкування, самоствердження, лідерства, підлеглості, співпереживання, наслідування (мода).

Ідеальні - духовні, особистісні потреби самовираження: пізнання (у грі пізнається світ) творчості, розваг, емоційного функціонування (отримання позитивних емоцій), діяльності із задоволенням мети (рефлекс мети), самовираження. Не тільки біологічні і соціальні, а й усі ці особистісні потреби можуть знайти задоволення у сфері фізичної культури виступають як неусвідомлені спонукачі до занять фізичними вправами, іграми,

Потреби трьох груп не замінюють одна одну. Будь-який ступінь задоволення потреби однієї групи не компенсує незадоволення потреб іншої групи.

Домінування у певний період життя саме даної, а не іншої потреби, мотивація і вибір способів досягнення мети визначаються певною мірою

природними задатками людини, соціальними умовами (мораль, закон) і, головним чином, вихованням.

Спонукачами до занять фізичним вихованням і спортом можуть виступати й усвідомлені особистісні потреби (мотиви, прагнення, цілі): зміцнення здоров'я, підготовка до трудової діяльності та служба в армії, спілкування, отримання матеріальних благ (у спорті), суспільне визнання, організація вільного часу, подорож та ін.

Мотив - це усвідомлене причин; Активності людини, спрямована на досягнення мети.

Мотив починає формуватися під впливом потреби, що виникає у людини.

Поява потреби веде за собою низку вчинків людини, котрі супроводжуються внутрішньою психічною і зовнішньою руховою активністю прагненням позбутися внутрішнього напруження, що виникає в ній. Унаслідок цього у неї виникає Понукання до пошуку виходу із положення, що склалося. Це приводить до появи поки що ідеальної, яка існує в уяві людини, але вже спрямовує її активність певним шляхом.

Між потребами і цілями немає однозначності. Одна і та сама потреба може бути задоволена досягненням різних цілей. У мотиві міститься розуміння того, з-за чого та для чого людина повинна проявляти зовнішню активність. Розуміння "з-за чого" пов'язане з потребою, а розуміння для чого пов'язане з потребою, а розуміння «для чого» пов'язане з метою.

Формування мотивів знаходиться під дією зовнішніх і внутрішніх факторів: перші – умови (ситуації), в яких опиняється людина; другі – бажання, захоплення, інтереси, переконання особистості. Вивчення мотивів занять фізкультурно-оздоровчою діяльністю різних вікових груп населення, факторів і методів, які сприяють їх формуванню, позитивно впливає залучення людей до систематичних занять фізичним вихованням і спортом,

Дослідження фахівців (Количев, 1998; Круцевич, 2004; Безверхня, 2005 тощо) свідчать про яскраво виражені вікові особливості мотивів та інтересів. У

період дитинства, навчання у школі і вищому навчальному закладі фізичне виховання виконує творчу функцію побудови фундаменту особистості: засвоєння знань, умінь, навичок, формування світогляду і культури, що співвідноситься з покращанням фізичного розвитку, фізичної підготовленості, формуванням естетики тіла та культури рухів. Основу мотивації на цьому етапі становить прагнення усвідомити себе як особистість.

У зрілому віці перед людиною виникають завдання засвоєння найважливіших соціальних ролей — сімейних, трудових, громадянських. Одним із основних мотивів є бажання зберегти та зміцнити здоров'я, фізичні й психічні сили, сформувати певний імідж.

Зміна мотивації та ставлення до занять фізичними вправами відбувається у дівчат та молодих жінок, зайнятих у сфері комерційних фірм. Конкуренція під час отримання престижних посад змушує їх більш послідовно покращувати свій загальнофізичний розвиток. Посади референтів, секретарів, завідуючих відділами та інші у різних сферах економіки та бізнесі, соціальному обслуговуванні, банках, туристичних фірмах, шоу-бізнесі — вимагають відмінного вигляду та фігури, які є їхньою візитною карткою. Взаємозв'язок кар'єри і фізичного іміджу визнає все більша кількість жінок: безумовно - 59 %, певною мірою - 32 % і тільки 3 % заперечують таку залежність. Найбільшу переконаність у визнанні цього фактора проявляють жінки у віці 25-30 років, меншою мірою — у віці 15-20 років (Количев, 1998).

Інтерес - це позитивне емоційне прагнення людини до пізнання чогось, причому задоволення інтересу (на відміну від цікавості) не веде до його зникнення. Навпаки, інтерес може зміцнюватися, розвиватися, ставати глибшим та різнобічним. Інтерес є постійним каталізатором (підсилювачем) енергії людини: він або полегшує виконання діяльності (коли людині цікаво, не потрібно змушувати її напружуватися), або навпаки, стимулює вольові

зусилля людини, допомагає проявляти терпіння, завзятість, наполегливість, підтримує цілеспрямованість.

Аналіз інтересів школярів до різних видів спорту вказує на зниження популярності традиційних видів, таких, як легка атлетика, баскетбол, волейбол, бокс, та переміщення на перше місце у юнаків атлетичної гімнастики, різних видів східних єдиноборств, плавання, підвищення інтересу до футболу, у дівчат — різновидів гімнастичних вправ, які виконуються під музичний супровід — аеробіка, шейпінг, калонетика, аква-аеробіка та ін.

Вивчаючи мотиви та інтереси населення до занять фізичною культурою необхідно, крім наукового трактування, знати, як респонденти розуміють поняття "фізична культура", "спорт".

За аналізом результатів опитування та літературних джерел зміст терміна "фізична культура" трактується більшістю населення, а також деякими дослідниками, як примітивні некваліфіковані заняття фізичними вправами, а "спорт", як дещо солідніше та самостійніше, котре виноситься за межі фізичної культури.

Школярі під фізичною культурою розуміють заняття на уроках фізкультури у школі, а під терміном "спорт" — більш-менш систематичні заняття фізичними вправами у позанавчальний час зі спортивною або оздоровчою спрямованістю як у межах організованих, так і самостійних форм занять.

Усвідомлені суспільством, соціальними групами індивідуальні потреби виступають як соціальні інтереси у покращанні здоров'я і фізичного розвитку громадян, підготовка до праці та військової служби, задоволення видовищних попитів, морального, естетичного, патріотичного виховання. Спонукачами та регуляторами функціонування фізичного виховання можуть виступати три групи факторів: усвідомлені і неусвідомлені потреби людини та соціальні інтереси. Соціальні інтереси можуть співпадати або не співпадати з індивідуальними потребами та бажаннями за деякими позиціями

цільової спрямованості (оздоровча, професійно-прикладна, спортивна, рекреаційна та ін.), запропонованим формам (види занять), задоволення інтересів (аеробіка, туризм, види спорту та ін.), доступності запропонованих суспільством форм задоволення потреби (платні, безкоштовні), моральної орієнтованості.

Можна припустити, що основними спонукачами функціонування фізичної культури є потреби людини, а державні інтереси та дії виступають як спонукачі і регулятори цієї діяльності у вигляді ідеалів, законів, громадської думки і моди, форм організації населення та педагогічного процесу, матеріального забезпечення, моральної орієнтованості.

Фізичне виховання - це вид діяльності, спрямованої на задоволення потреб людини та інтересів соціальних груп і суспільства, що здійснюються в межах норм моральності.

Характер взаємодії між особистим і державним впливає з характеру розуміння головного питання про тип супідрядності між державою та особистістю. Держава служить особистості, її розвитку, волі, благополуччю або особистість служить державі, її ідеології, величі, могутності. З'ясування значення факторів, які обумовлюють функціонування фізичного виховання, має не тільки пізнавальне; а й практичне значення, допомагає виявити мотиви занять, припустимість форм занять, краще, ефективніше організувати процес фізичного виховання із конкретними людьми та групами.

Таким чином, можна констатувати, що фізичне виховання являє собою складне соціально-економічне, педагогічне, психологічне та біологічне явище, закономірності якого ще повною мірою не вивчені. В умовах сучасного суспільства фізичне виховання виступає не тільки як протипага негативним наслідкам цивілізації та екологічної ситуації, а й елемент виховання та соціалізації особистості, формування потреб у здоровому способі життя

1.2. Напрями функціонування фізичного виховання як соціального явища

Розглядаючи фізичне виховання як соціальне явище через категорії потреби, діяльності і моралі можна виділити основні напрями та принципи його функціонування.

Основні напрями:

1. **Продуктивна діяльність** - узагальнення та усвідомлення практичного досвіду, проведення дослідження з метою формування нових ідеалів, засобів і методів, здійснення педагогічного процесу фізичного виховання і соціальних форм організації населення. Задовольняє потребу у знаннях про процес фізичного виховання (науково-дослідницька діяльність).

2. **Фізичне виховання** містить загальну, професійно-прикладну фізичну підготовку (ППФП) і фізичну культуру (ФК) у системі наукової організації праці (НОП), задовольняє потреби людини і суспільства у зміцненні здоров'я, покращанні фізичного розвитку, підготовці до життєдіяльності, організації вільного часу.

3. **Спорт** задовольняє потреби окремих людей і суспільства у цілому у прагненні до саморозвитку максимальних фізичних можливостей людини, задоволення видовищних попитів.

4. **Фізична рекреація** задовольняє потреби в оздоровленні, активному відпочинку, розвагах.

5. **Фізична реабілітація** разом із ЛФК задовольняє потреби в оптимізації процесів одужання після захворювань.

6. **Валеологія** разом із гігієною задовольняє потреби знань про здоровий спосіб життя.

Принцип функціонування кожного з цих напрямів і усієї системи в цілому може бути таким: попит (потреби)—пропозиція—процес—результат.

Попит визначається потребами та бажаннями громадян, соціальних груп, суспільства в цілому у використанні засобів фізичного виховання в основних видах зайнятості (навчання, праця, вільний час), зміцненні здоров'я, підготовкою до трудової діяльності, ідеалами, громадською думкою, модою,

рівнем загальної культури, матеріальними умовами життя, національними традиціями.

Пропозиції щодо задоволення попиту (окремими особами, фірмами, державою) характеризуються відповідністю попиту за цільовою спрямованістю (зміцнення здоров'я, досягнення високого спортивного результату, реабілітація і т.д.), застосуванням передбачуваних форм задоволення потреб (види занять, види спорту), доступністю для населення (платні, безкоштовні), моральною орієнтацією.

Процес — педагогічний процес фізичного виховання та усі його різновиди (спортивне тренування, професійно-прикладна фізична підготовка, рекреація, реабілітація та ін) характеризується ефективністю, економічністю, науково-методичною обґрунтованістю, матеріальною, медичною та кадровою забезпеченістю.

Результат оцінюється за ступенем задоволення індивідуальних потреб людини та потреб і інтересів суспільства. Результат функціонування системи фізичного виховання в цілому може оцінюватися за ступенем його впровадження у спосіб життя людей, станом здоров'я, рівнем фізичної підготовленості, ступенем використання засобів фізичного виховання у побуті та основних видах зайнятості населення. У свою чергу результат визначає характер і рівень попиту.

Про ефективність системи фізичного виховання в країні або регіоні можна судити за сукупністю таких показників:

1. Ступінь усвідомлення ролі та місця фізичного виховання у житті людей і суспільства (ідеали, цілі, завдання, принципи).
2. Кількість, якість і доступність для населення спортивних споруд та
3. Ступінь проникнення ФВ у життя та побут населення (відсоток людей, які займаються ФВ і спортом).
4. Рівень наукових знань та кількість кваліфікованих кадрів.
5. Стан соціальної організації фізичного виховання населення (платне, безкоштовне).

6.Стан здоров'я, фізичного розвитку та фізичної підготовленості населення.

Варто зазначити, що залежно від особливостей державного устрою країни характер взаємодії між компонентами може бути адміністративний (адміністрація визначає потреби), функціональний (об'єктивний, ринковий), заснований на маркетинговому відношенні попиту і пропозиції, та адміністративно-функціональний.

1.3. Специфічні ознаки фізичного виховання

Фізичне виховання є цілісним процесом, в якому розвиток (у біологічному розумінні) поєднується з розумовою освітою і вихованням: моральним естетичним, патріотичним. Процес освоєння нового здійснюється у спеціальній взаємодії вчителя (підручника під час самостійних занять) та учня. Під час протікання процесу усвідомлено або неусвідомлено у спілкуванні з товаришами, вчителем, при виконанні та засвоєнні вправ здійснюється освоєння нових знань, умінь, навичок, а також самовдосконалення людини. Наприклад, у процесі самостійних ігор дітей ці знання, вміння і навички обумовлюються природними умовами, в яких триває діяльність (вид занять, склад групи, моральні установки та ін.), а результат носить імовірний характер, тобто залежить від зовнішнього середовища та індивідуальних особливостей його сприйняття кожним із тих, хто займається. Якщо заняття провести під керівництвом викладача, то виступає фактор освоєння програми запропонованої викладачем, який визначає цілі, режим, мотивацію характер поведінки, а також результат діяльності. Під час протікання процесу діють три фактори: задоволення особистих потреб і бажань, об'єктивний вплив середовища, пропоновані викладачами програми поведінки. Усі три фактори діють на тих, хто займається, паралельно і певною мірою самостійно. Домінуюча дія того або іншого фактора обумовлюється об'єктивними закономірностями психічної адаптації. Педагогічний процес фізичного виховання має в цілому дві

сторони: задоволення неусвідомлених і усвідомлених потреб людини та освітньо-виховну. Критеріями ефективності процесу є ступінь вирішення оздоровчих, освітніх і виховних завдань, економічної, моральної орієнтованості.

Специфічною особливістю фізичного виховання, що відрізняє його від розумової освіти і виховання, є його переважна спрямованість на біологічну сферу людини: спрямована зміна її форм (наприклад, постави), функціональних спроможностей окремих систем організму (м'язової, серцево-судинної, дихальної та ін.), розвиток рухових якостей (сили, швидкості, витривалості та ін.), навчання рухових дій, підвищення опірності зовнішнім факторам (загартовування). Незважаючи на цю специфіку, фізичному вихованню притаманні загальні ознаки педагогічного процесу.

Фізичне виховання як педагогічний процес має правові та етичні аспекти.

Правові: у процесі фізичного виховання одна думаюча особистість (викладач) управляє іншою думаючою особистістю — тим, хто займається. Управління може здійснюватися тільки зі згоди того, ким управляють, при повному розумінні ним мети та вартості (витрати часу, енергії) її досягнення. Викладач несе моральну, професійну і карну відповідальність за фізичне та духовне здоров'я того, хто займається.

Етичні: етика стосунків, формування у тих, хто займається, правильної гуманістичної мотивації занять, формування необхідних знань, моральних і вольових якостей.

Учня, спортсмена не можна використовувати як засіб досягнення особистих цілей викладача, спортивного товариства, держави.

Зміни, що відбуваються під впливом фізичного виховання у процесі дії на організм людини спеціальними засобами, обумовлені однією з основних об'єктивних закономірностей життєдіяльності живих організмів — здатністю до адаптації — оптимальною пристосувальною зміною функціонування за рахунок саморегулювання. У процесі накопичувальної адаптації,

відбувається саморозвиток організму, підвищення його функціональних спроможностей.

За своїм характером фізичне виховання є процесом, спрямованим на підвищення або підтримування на певному заданому рівні функціональних спроможностей організму за рахунок певної системи впливу, тобто є керованим процесом. Тому за своєю суттю фізичне виховання являє собою процес управління адаптивним функціонуванням організму здорової людини.

Мета і завдання цього процесу обумовлюються потребами окремих особистостей, демографічних і соціальних груп та суспільства в цілому.

Мета фізичного виховання — задоволення потреб окремих людей і суспільства в цілому у формуванні всебічно духовно і фізично розвиненої людини, сприяючи підвищенню її життєдіяльності.

Завдання фізичного виховання:

1.Зміцнення здоров'я тих, хто займається, підвищення рівня життєдіяльності, підвищення опірності організму до дії несприятливих факторів зовнішнього середовища.

2.Підвищення функціональних спроможностей організму до необхідного безпечного або належного рівня розвитку фізичних якостей.

3.Оволодіння руховими вміннями і навичками, що забезпечують безпечну життєдіяльність людини.

4.Повідомлення знань з галузі фізичної культури та навчання прикладному їх використанню з метою удосконалення свого організму.

5.Формування мотиваційних установок тих, хто займається, на фізичне і духовне самовдосконалювання.

6.Формування світогляду, етичне, моральне виховання: повага до людини, повага до своєї Батьківщини, своєї професії, до самого себе.

Основні принципи фізичного виховання:

1. **Принцип гуманістичної орієнтації.** Не дозволяється застосування таких засобів, методів, форм занять, які принижують гідність особистості або приносять шкоду здоров'ю.

2. Принцип пріоритету потреб, мотивів та інтересів особистості передбачає побудову системи фізичного виховання в цілому та окремих програм з урахуванням індивідуальних і групових, соціальних і духовних потреб людей, а також формування мотивації до занять фізичною культурою, виходячи із впливаючих зовнішніх і внутрішніх факторів.

3. Принцип всебічного розвитку особистості передбачає оптимальне поєднання фізичного (тілесного) і духовного розвитку особистості.

4. Принцип оздоровчої спрямованості передбачає орієнтацію занять фізичними вправами на досягнення певних норм фізичного стану, що відповідають високому рівню здоров'я.

5. Принцип індивідуалізації передбачає підбір адекватних засобів і методів фізичного виховання відповідно до індивідуальних особливостей тих, хто займається, та їхнього рівня фізичного стану.

6. Принцип зв'язку фізичного виховання з іншими видами діяльності й зайнятості людей передбачає раціональне поєднання засобів фізичного виховання з професійною, навчальною діяльністю, в побуті та під час дозвілля і відпочинку населення.

1.4. Система фізичного виховання

Виникнення і розвиток систем фізичного виховання визначаються потребами суспільства та окремих осіб і обумовлюються рівнем розвитку матеріального виробництва, соціальними уявленнями про цілі, завдання, засоби і методи фізичного виховання.

У процесі розвитку суспільства накопичення практичного досвіду і наукових знань у різних галузях, в тому числі і в галузі фізичної підготовки людини до життєдіяльності, складаються дві взаємопов'язані системи заходів, спрямованих на вирішення питань про фізичне виховання: система фізичних вправ і методів їх застосування, тобто педагогічний процес, спрямований на зміну у потрібному напрямі фізичних можливостей людини і

система організаційних заходів, що визначають та регламентують розвиток фізичного виховання в країні, суспільстві. Проте форми організації, засоби і методи, принципи у соціально-організаційній і педагогічній системах можуть бути неоднаковими.

Під соціальною системою фізичного виховання розуміється: сукупність взаємопов'язаних установ і організацій, що здійснюють та контролюють фізичне виховання, а також засобів, методів і способів організації, нормативних основ, цілей і принципів здійснення фізичного виховання в країні.

В основі системи фізичного виховання як педагогічного процесу, спрямованого на зміну у потрібному напрямі фізичних спроможностей людини, лежить використання біологічного явища вправління як властивості точної, конкретної, морфологічної, функціональної та психологічної адаптації людини до виду і характеру діяльності, що повторюється (фізична, розумова).

Під педагогічною системою розуміється: система фізичних вправ, методів їх застосування, форм занять, тобто педагогічний процес, спрямований на зміну у потрібному напрямі фізичних спроможностей людини.

Соціальна система фізичного виховання забезпечує функціонування педагогічної системи, ефективність реалізації якої значною мірою залежить від раціональної побудови, змісту дієдатності першої.

Соціальна система обумовлює розробку й організацію таких ланок, що знаходяться в ієрархічній залежності:

- нормативно-законодавчої бази;
- програмної;
- ресурсної;
- організаційно-управлінської.

Така залежність дозволяє об'єднати їх у загальну структуру системи фізичного виховання, оскільки досягнення мети фізичного виховання

конкретної людини або групи людей (школярів, студентів) визначається соціально-економічними умовами суспільства, програмно-нормативними й організаційними основами побудови обов'язкового процесу фізичного виховання у навчальному закладі, а також доступністю фізкультурних занять популярними видами рухової активності у вільний час.

Узагальнене поняття "система фізичного виховання" — це сукупність соціальних і педагогічних підсистем, функціонування яких засноване на загальних закономірностях та спрямоване на досягнення мети фізичного виховання

Структуру функціонування системи фізичного виховання подано на рис. 2.1.

Головним у цій системі є специфічний засіб фізичного виховання — фізична вправа, що визначає дві сторони процесу — навчання фізичних вправ і розвиток фізичних якостей. Це обумовлює використання загальних і спеціальних методів навчання (розповідь, показ, цілісне виконання, розподілене та ін.), повторення вправ (безперервне, переривисте та ін.); чергування навантаження і відпочинку під час виконання вправ; форми, в якій буде проводитись заняття (урочна, позаурочна та ін.); побудова процесу фізичного виховання за цілями і завданнями, до яких входить система занять, їх кратність, циклічність, педагогічний контроль, який забезпечує управління процесом фізичного виховання.

Усі основні ланки педагогічної підсистеми будуються на біологічних закономірностях організму та потребо-мотиваційному ставленні особистості до занять фізичними вправами. Педагогічна підсистема реалізується через соціальну, ланки якої забезпечують нормативне законодавство функціонування фізичного виховання у загальній державній системі освіти, а також право кожного члена суспільства на отримання можливості використання засобів фізичного виховання у вигляді занять в різних фізкультурно-оздоровчих групах за інтересами, отримання фізкультурно-

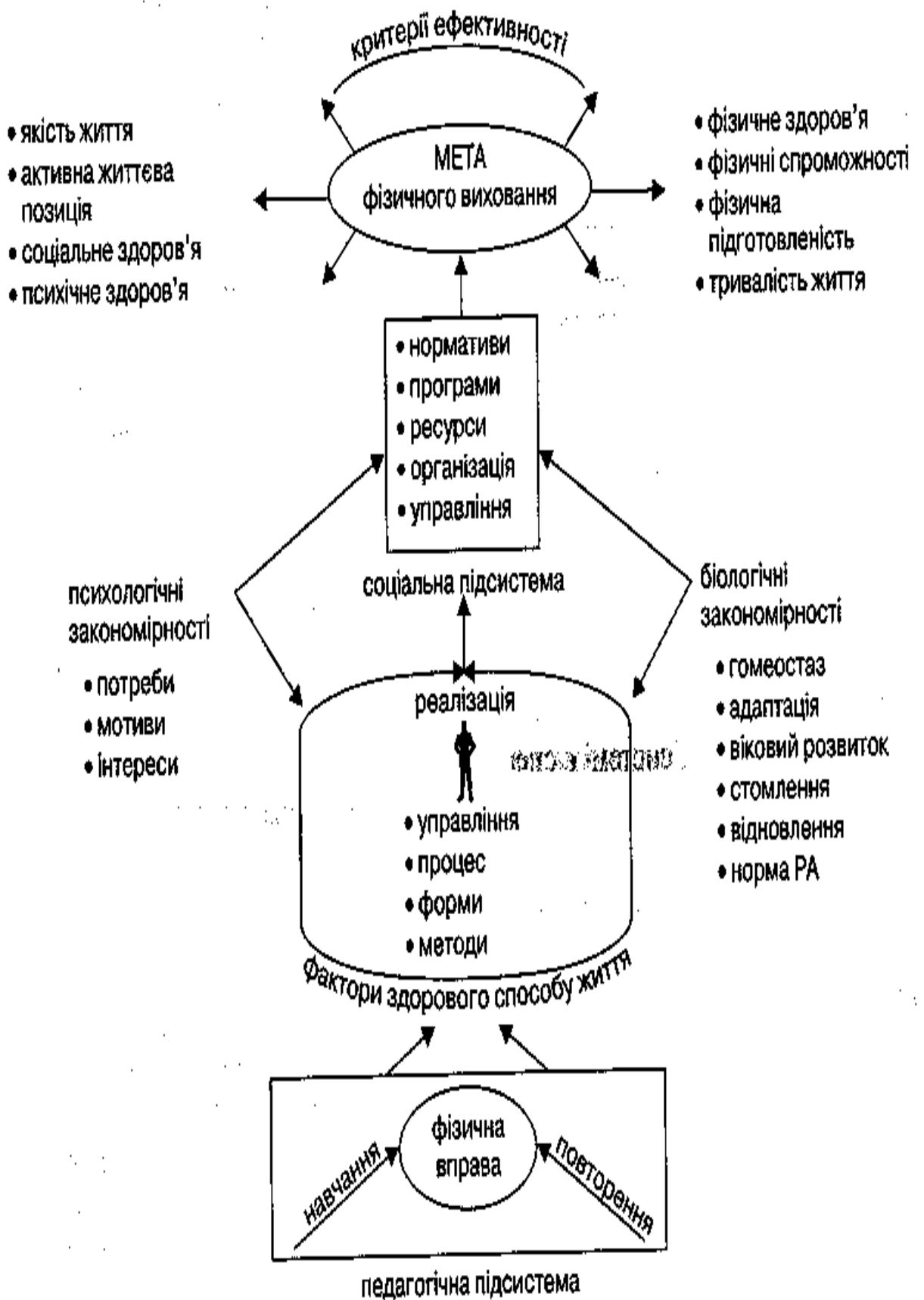
оздоровчих послуг, доступних кожному громадянину залежно від його трудових доходів або безкоштовно у вільний від навчання і роботи час.

I Програмне забезпечення фізичного виховання включає державну програму розвитку галузі у системі взаємовідносин з іншими соціальними явищами: освітою, професійною, військовою діяльністю і дозвіллям різних вікових і соціальних груп населення. Прикладом сучасної державної програми є Цільова комплексна програма "Фізичне виховання — здоров'я нації" (1998 р.) і Національна доктрина розвитку фізичної культури і спорту (2004 р.).

Загальний освітній рівень фізичного виховання у дошкільних, шкільних, середніх і вищих навчальних закладах забезпечується відповідними програмами, які мають регламентуючі стандарти щодо змісту занять, їхньої кількості та нормативних вимог до підготовки тих, хто займається. Зміст програмного забезпечення повинен враховувати біологічні, педагогічні і психологічні закономірності управління фізичним станом організму людини у процесі фізичного виховання. Ігнорування цих закономірностей у програмах перешкоджає реалізації педагогічного процесу, що не веде до досягнення мети фізичного виховання: підвищення рівня фізичного стану, зміцнення здоров'я, зниження захворюваності, про що свідчить епідемія хронічних неінфекційних захворювань в Україні, збільшення кількості школярів та учнівської молоді, котрі мають різного роду відхилення у стані здоров'я до 90 %.

Отже, недосконала соціальна підсистема є гальмом у розвитку педагогічної підсистеми, знижує її ефективність та не виправдовує матеріальних затрат, укладених в її економічне забезпечення.

Структура системи фізичного виховання (ФВ)

1.5. Фізична культура і спорт як один із пріоритетних напрямків державної політики

Суспільство у всі часи не було байдужим до того, яким життєвим потенціалом володіє підрастаюче покоління. Здоров'я нації завжди пов'язувалося у великій мірі зі здоров'ям дітей та підлітків. Тому і в Україні гармонійний розвиток, здоров'я молоді є серед пріоритетів державної політики.

Ще наприкінці 80-х років ХХ ст. інтенсивно розвивалася матеріально-технічна і спортивна база загальноосвітніх та дитячо-юнацьких спортивних шкіл, контролювалося їх забезпечення спортивним інвентарем та обладнанням згідно з нормативними вимогами, будувалися спортивні майданчики за місцем проживання та у місцях масового відпочинку і оздоровлення дітей, а перед науковцями поставало завдання – науково обґрунтувати інтенсифікацію навчально-виховного процесу.

Медико-соціальна обстановка, що склалася сьогодні в Україні, не може не відбитися на такій біологічно і соціальне значущій функції організму, як фізична працездатність. Дослідженнями останніх років доведено, що фізична працездатність є інтегральним показником здоров'я дітей і підлітків, але цей аспект проблеми в спеціальній літературі висвітлений недостатньо. Тим часом знання закономірностей розвитку дітей шкільного віку в існуючих умовах вимагає першочергової уваги, оскільки дитячий організм дуже чутливий до несприятливих факторів зовнішнього середовища.

Відомо, що нестача рухів у житті дітей шкільного віку є однією з причин порушення багатьох життєво важливих процесів. Необхідний обсяг рухової активності дітей і підлітків – вирішальний фактор і гарант виховання всебічно розвинутого підрастаючого покоління. За умов гіподинамії, в якій перебувають наші діти, дуже складно говорити про повноцінний розвиток дитячого фізичного виховання та спорту.

Дитячий спорт дуже тісно пов'язаний з фізичним вихованням. Це короткочасне навчання дітей основним елементам певних видів спорту для

ознайомлення їх з цінностями спорту та виявлення схильності до подальших занять. Розвиток дитячого спорту забезпечує органічний зв'язок між фізичним вихованням, масовим спортом та спортом вищих досягнень.

Для забезпечення якісного відбору дітей із особливими спортивними здібностями та прививання у підростаючого покоління «звички» підтримувати своє здоров'я засобами фізичної культури і спорту держава має створити необхідні організаційно-правові та матеріально-технічні умови для охоплення практично усіх дітей таким короткочасним навчанням. З цією метою мають бути поєднані зусилля сім'ї, опікунських служб, дитячо-юнацьких спортивних шкіл, навчальних закладів, спортивних федерацій та клубів.

Для дітей шкільного віку стратегічної важливості набуває створення умов, які б надавали їм можливість брати участь у цілеспрямованій руховій активності не менше 8-10 годин на тиждень: саме такий обсяг фізичного навантаження забезпечує оздоровчий ефект, сприяє зменшенню асоціальних проявів серед дітей, а також дозволяє сформувати у них навички до подальших систематичних занять загальнодоступним спортом і виявити здібних з-поміж них для залучення до дитячо-юнацького, резервного, а у подальшому і до спорту вищих досягнень.

Фізична культура – це частина загальної культури суспільства, сукупність духовних та матеріальних цінностей, способів їх набуття та використання з метою оздоровлення людей та розвитку їх фізичних якостей засобами рухової активності.

Фізична культура є важливим засобом гармонійного розвитку людини, формування основних систем і вдосконалення функціональних можливостей організму. Вона також є головним чинником фізичного здоров'я людини. Недостатність рухової активності населення стримує формування здорового способу життя, від якого на 60% залежить стан здоров'я людини. Роль медицини у цьому випадку – лише 8-10%. Ігнорування цього факту

призводить до відомих демографічних проблем та зростання захворюваності населення.

При цьому не можна не брати до уваги той факт, що фізичному здоров'ю людини дедалі більше шкодить природне довкілля. Перш за все йдеться про радіаційне забруднення. За даними Міністерства надзвичайних ситуацій України на 1 січня 2003 року офіційний статус постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи мали 6,13% населення країни. Проте реальна кількість тих, на здоров'я кого наслідки катастрофи справили негативний вплив, не оприлюднюється. Але є підстави припустити, що вона набагато вища за офіційну. Окрім цього, негативний вплив на фізичне здоров'я людини справляє імуноушкоджуюча дія забруднення повітря, ґрунтів, води, неякісне і неповноцінне харчування тощо.

До негативних чинників довкілля додаються негативні соціальні аспекти (алкоголізм, наркоманія, різноманітні захворювання, малокалорійне харчування, незадовільні побутові умови та інше), які врешті-решт впливають на загальну демографічну ситуацію і погрожують гуманітарній безпеці України.

Загострення екологічного становища, вади соціального захисту, проблеми охорони здоров'я та низький рівень фізичної культури населення зумовлюють напружену демографічну ситуацію в країні. Різниця у тривалості життя в Україні і країнах Західної Європи складає для чоловіків майже 13, жінок – 8 років. Показники смертності від хвороб системи кровообігу в українців, на жаль, найвищі в Європі.

Такий стан здоров'я нації обумовлює і значні безпосередні та побічні втрати для вітчизняної економіки. За даними канадських експертів витрати на лікування захворювань, які пов'язані з недостатньою фізичною активністю населення цієї країни, складають приблизно 2,5 млрд. канадських доларів на рік. Витрати від передчасної смерті працездатного населення в США оцінюються в 25-30 млрд. американських доларів на рік. Аналогічні тенденції характерні і для України.

Тож, враховуючи практичний досвід розвинутих країн світу, перед українським суспільством стоїть завдання створити оптимальні умови для сукупного поєднання усіх чинників різних складових фізичного, психічного, духовного й соціального здоров'я, що призведе до соціального, біологічного та психічного благополуччя населення.

Саме в цьому напрямку незамінною є роль фізичної культури і спорту. Для позитивного ефекту їх впровадження у повсякденний побут необхідно визначити державну стратегію формування здорового способу життя, для чого слід здійснювати постійний соціальний моніторинг та маркетинг, тобто включити спеціальні дослідження, на підставі яких визначити специфічні потреби населення.

Необхідно також запровадити різноманітні програми територіальних громад за участю громадських організацій, що спрямовані на формування здорового способу життя.

Однією з головних умов позитивного вирішення цих проблем є формування і реалізація державної політики у сфері фізичної культури і спорту, лобіювання її на рівні органів місцевої виконавчої влади та місцевого самоврядування, промислових і фінансових структур, засобів масової інформації.

Необхідно також підвищити рівень обізнаності різних верств суспільства щодо проблем здоров'я та пропаганди здорового способу життя як загальнонаціональної цінності.

Аналіз рівня охоплення населення масовим спортом у світі засвідчує, що українці у декілька разів поступаються за цим показником провідним країнам. В Україні до регулярних занять фізичною культурою і спортом залучено лише приблизно 13% населення, в той час як в розвинутих європейських країнах цей показник дорівнює від 21 до 50%

Лише кожен п'ятдесятій мешканець України бере участь у спортивних змаганнях. Гіподинамія характерна для більшості людей працездатного та

похилого віку (відповідно, 92-94% та 96-97%). Лише кожна десята дитина 6-18 років займається у системі дитячо-юнацьких спортивних закладів.

Низький рівень оздоровчої рухової активності населення стримує формування здорового способу життя, від якого на 60% залежить стан здоров'я людини.

У зв'язку з відсутністю сталих традицій здорового способу життя та активного дозвілля, недостатнього виховання молоді на прикладах уславлених вітчизняних спортсменів, для українського суспільства гострою проблемою залишається широке розповсюдження тютюнопаління, зловживання алкоголем, вживання наркотичних засобів. Як наслідок, зростають антигромадські прояви та загострюється криміногенна ситуація, особливо у молодіжному середовищі.

Проблеми спорту вищих досягнень стримують утвердження позитивного міжнародного іміджу України, як спортивної держави, та не сприяють патріотичному вихованню населення.

В Україні практично відсутня система пропаганди фізичного виховання та спорту. Аналіз вітчизняних засобів масової інформації показує, що більшість з них часто віддають перевагу інформаціям про «розкручених» зарубіжних зірок та змагання, залишаючи на другому плані досягнення вітчизняних спортсменів.

До речі, у Чернівецькій області пропаганда здорового способу життя та занять спортом, хоч і недостатня, але ведеться набагато активніше, ніж в інших регіонах України. Так, саме чернівецькі телеканали першими в країні у 2005 р. почали розміщувати в ефір на правах соціальної реклами ролики за участю місцевих титулованих спортсменів (Іван Гешко, Тетяна Шинкаренко, Юрій Омельченко), які запрошували до спортивних секцій і, підкреслюючи зв'язок між заняттями спортом та відомістю і успішністю, на фоні власного автомобілю (який у нас в значній мірі асоціюється з матеріальним благополуччям) стверджували: «Все, чого я досяг (-ла), – завдяки спорту!» Ці відеоролики замовив відділ з питань фізичної культури і спорту Чернівецької

обласної державної адміністрації. Як і відповідні сіті-лайти «На вас чекають у спортивних секціях!», інформаційно-пропагандистські календарі, плакати тощо. Частина місцевих ЗМІ доволі активно розповідають про успіхи буковинських спортсменів, на місцевих телеканалах «Чернівці» і ТВА можна побачити чимало спортивних трансляцій, чого, на жаль, немає в інших регіонах України. Щоправда, масова реклама на центральних телеканалах та інших ЗМІ тютюну, алкоголю або відповідних торгових марок зводить нанівець незначні пропагандистські акції стосовно здорового способу життя.

Вирішити ці проблеми можна, перш за все, за умов удосконалення системи управління сферою фізичної культури і спорту. Сьогодні до цієї системи долучаються Міністерство освіти і науки України, Міністерство оборони України, Міністерство охорони здоров'я України, Міністерство аграрної політики України, Міністерство внутрішніх справ України, Служба безпеки України, Державна прикордонна служба України, Державна податкова адміністрація України, Державний департамент України з питань виконання покарань, Управління державної охорони України, інші державні інституції.

Центральний орган виконавчої влади з фізичної культури і спорту має бути міжгалузевим і розповсюджувати свою діяльність на все населення країни без його розподілу за місцем роботи, навчання або проживання, а ідея формування на демократичних та гуманістичних засадах ефективної моделі розвитку фізичної культури і спорту має стати загальнонаціональною. Державна програма розвитку фізичною культурою на 2007-2011 роки, яка затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2006 року №1594, визначає подальшу стратегію формування здорового способу життя та виховання здорової нації і спрямована на задоволення потреб кожного громадянина у створенні належних умов для занять фізичною культурою і спортом.

Необхідно проводити активну державну та громадську роботу, спрямовану на зміцнення цінностей здорового способу життя нації.

1.6. Система оздоровлення населення в Україні засобами фізичної культури і спорту.

Проблема формування стійких цінностей здорового способу життя у підростаючого покоління є надзвичайно актуальною. Зумовлене це постійним зростанням захворюваності, погіршенням здоров'я дітей шкільного віку. За даними МОЗ України 80% дітей мають відхилення у стані здоров'я. За даними Віденського інституту академічних досліджень, який протягом 2000-2002 років досліджував стан здоров'я у ряді пострадянських країн (включаючи Україну) середня очікуваність тривалості життя наших дітей, народжених протягом 1992-2002 років становить для хлопчаків 59 років, для дівчат – 71 рік. У країнах Європейської співдружності цей показник дорівнює відповідно 75 років та 81 рік.

За даними АПН України практично здоровими до школи приходять лише 15-20% дітей, а по її закінченні практично здоровими виявляється лише 5-7%.

За даними національного соціологічного дослідження «Спосіб життя молоді України», проведеного Українським інститутом соціальних досліджень, в групі молоді від 10 до 22 років головним чинником ризику для здоров'я є знижена фізична активність, тобто відсутність регулярних фізичних занять, у тому числі перегляд телепередач більше чотирьох годин на день, або робота на комп'ютері понад 10 годин на тиждень (24%). За ними йдуть психологічний дискомфорт (22%), тютюнопаління (20%), вживання алкогольних напоїв (14%), наявність хронічних захворювань (10%), вживання наркотиків (5%), надмірна вага, тобто перевищення нормативних показників ваги відповідно до зросту та віку (4%) та небезпечний секс (1%).

Таким чином, недостатня фізична активність визнається провідним чинником ризику для здоров'я підлітків, юнаків та молоді.

Отже, ключовою складовою здорового способу життя вважається рухова активність, регулярні заняття фізичною культурою та спортом. Тому

закономірно, що саме на цей напрям при популяризації, пропаганді здорового способу життя серед підлітків та юнаків мають бути спрямовані основні зусилля.

Численними дослідженнями встановлено, що регулярні різноманітні фізичні навантаження, в яких можуть використовуватись різні комплекси гімнастичних вправ, та безпосередні заняття різними видами спорту сприяють поліпшенню працездатності та психофізіологічного стану, збереженню здоров'я. Фізичні вправи є своєрідними універсальними регуляторами, що вдосконалюють нейрогуморальну систему і забезпечують нормальний перебіг життєвих процесів. Не можна переоцінити значення фізичної підготовки для збереження працездатності в умовах тривалої розумової праці і нервово-психічної напруги.

В дослідженнях, що були проведені серед школярів та юнаків-студентів, було виявлено, що показник кількості занять фізичною культурою на тиждень позитивно співвідноситься з їх навчальною успішністю та самоефективністю, стосунками з однокурсниками, стабільністю працездатності впродовж навчального дня. Негативні кореляційні зв'язки були встановлені з показниками частоти захворюваності, особистісною тривожністю, частотою паління та вживання алкогольних напоїв.

Найбільш серйозні фактори, що стримують розвиток фізкультурного руху молоді в країні, – це слабка матеріально-технічна база та низька ефективність її використання; недостатня підготовка фізкультурних кадрів для учбових закладів та непрестижність цієї професії в останні роки; нестача науково-методичного забезпечення та відсутність якісно нових програм фізичного виховання, які б враховували як умови життєдіяльності людей, так і досягнення науково-технічного прогресу, а також були б достатньо забезпечені фінансовими ресурсами для їх реалізації.

Нині доведено, що дворазові на тиждень заняття з фізичної культури в школі є недостатніми, і належну фізичну підготовку мають лише ті школярі, що систематично займаються двічі-тричі на тиждень в спортивних секціях.

Фізичне виховання у сучасних умовах має відповідати загальній ситуації і на основі принципів гуманістичної педагогіки набуває нового змісту, зокрема, вноситься завдання формування внутрішньої мотивації дитини до самовдосконалення, до всебічного та гармонійного розвитку.

На кожному занятті з фізичної культури вчителем має виділятися час на методичну підготовку, спрямовану на здобуття учнями знань, умінь і навичок необхідних для самостійного виконання вимог здорового способу життя та виховання його цінностей. Вирішальне значення у цьому процесі відіграє поєднання роботи з формування у юнаків знань теорії та практики фізичного виховання та ведення здорового способу життя з практичними заняттями фізичними вправами. З цією метою учням слід надавати інформацію про взаємозв'язок спортивних занять з цінностями здорового способу життя. Для їх кращого засвоєння учням слід ставити завдання розробляти програми збереження і зміцнення особистого здоров'я в майбутньому; аналізували життя відомих особистостей, знайомих і друзів щодо їхнього способу життя. Це надає учням можливість конкретизувати теоретичні знання про цінності здорового способу життя й сприяє розвитку мотивації до його самостійного ведення.

Найбільш цінними для здоров'я вважаються біг, спортивні ігри та змагання. Вони сприяють розвитку основних фізичних якостей і постави юнаків; формуванню вміння і навичок проводити самостійні оздоровчі заняття; виховують морально-вольові якості; розвивають самостійність та ініціативність; сприяють організації здорового і змістовного дозвілля; стимулюють учнів до оздоровчих занять; пропагують здоровий спосіб життя і його цінності.

Під оптимальним руховим режимом розуміють регламентоване за інтенсивністю та тривалістю фізичне навантаження, котре включає побутовий аспект рухової активності та повністю задовольняє біологічну потребу в рухах, відповідає функціональним можливостям організму, враховує специфіку навчання, а тим самим сприяє вихованню здорового

способу життя та зміцненню здоров'я. Оптимально побудований руховий режим є найефективнішим засобом запобігання захворюванням і передчасному старінню, він позитивно впливає на центральну нервову систему, підвищує працездатність рухових нервових центрів, покращує показники умовно-рефлекторної діяльності, ліквідує порушення координації рухів. Сприятливі зміни відбуваються і в суб'єктивному стані людини: поліпшуються самопочуття, сон, настрій, зменшується відчуття втоми, яке з'являється, як правило, у другій половині дня.

Тому важливим при вихованні у молоді цінностей здорового способу життя є проведення самостійних оздоровчих занять за місцем проживання. Вони мають розпочинатися після засвоєння учнями в процесі методичної підготовки на уроках фізичної культури та позакласних занять знань і навичок ведення здорового способу життя, умінь планувати і контролювати свою оздоровчу діяльність. Метою оздоровчих занять є самостійне впровадження підлітками та юнаками в свій режим дня різних форм здорового способу життя, що сприяє формуванню їхньої ціннісної системи та зміцнює здоров'я. Введення в практику самостійних тренувань із загальної фізичної підготовки, ранкової гігієнічної гімнастики, прогулянок у режимі дня та дотримання вимог здорового способу життя з усіх його компонентів допомагає подальшому розвитку фізичних якостей учнів, покращенню їх постави, зміцненню здоров'я, емоційному розвантаженню та формуванню ціннісної системи здорового способу життя.

Слід зважати на те, що для 62,9% молоді ведучими мотивами занять фізичною культурою є покращення чи зберігання здоров'я, а для 34% – покращення настрою та самопочуття. Значно нижче оцінюються такі важливі значні для суспільства цінності, притаманні фізичній культурі, як всебічний розвиток особистості, естетичне виховання, працелюбність, моральні і вольові якості, активізація розумової діяльності, самоорганізація. Тому саме ці аспекти, вочевидь, мають потребувати підвищеної уваги при популяризації фізичної культури та спорту.

2. ФІЗКУЛЬТУРНО-СПОРТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ У СФЕРІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

2.1. Спортивно-масова та фізкультурно – оздоровча робота за місцем проживання та у місцях масового відпочинку громадян

Реалізація державної політики у сфері фізичної культури і спорту здійснюється шляхом залучення широких верств населення до регулярних оздоровчих занять, надання фізкультурно-оздоровчих послуг, поєднання масових та індивідуальних форм організації фізкультурно-спортивної роботи за місцем проживання та у місцях масового відпочинку населення для профілактики захворювань, змістовного дозвілля та запобігання проявам асоціальної поведінки.

Метою цієї діяльності є створення сприятливих умов для реалізації права громадян на заняття фізичною культурою і спортом, задоволення їх потреб в оздоровчих послугах за місцем проживання та в місцях масового відпочинку населення. Проте, в Україні ще не сформовано необхідну інфраструктуру фізкультурно-оздоровчої та спортивно-масової роботи за місцем проживання та масового відпочинку громадян. Тому в пріоритети державної політики у сфері фізичної культури і спорту входить забезпечення її створення.

Цю мету можливо досягнути шляхом:

- формування у громадян потреб у руховій активності та створення умов для їх задоволення;
- збереження та розвиток існуючої мережі фізкультурно-оздоровчих закладів за місцем проживання та у місцях масового відпочинку населення як умови залучення різних верств населення до оздоровчого дозвілля;
- здійснення заходів щодо збереження існуючої матеріально-технічної спортивної бази, здійснення контролю за використанням її за призначенням;
- провадження просвітницької роботи з питань оздоровлення населення засобами фізичної культури і спорту;

- організація та проведення змагань, конкурсів, показових виступів, фестивалів, спортивних свят та інших заходів за місцем проживання і в місцях масового відпочинку населення;
- обладнання та утримання фізкультурно-оздоровчих і спортивних споруд за місцем проживання та в місцях масового відпочинку населення.

Пріоритетного значення набуває також розвиток масовості та доступності спорту в суспільстві, або іншими словами – спорту для всіх.

У світовій системі масовий рух «Спорт для всіх» зародився в середині 60-х років і має сталі традиції. Його концепція була прийнята Радою Європи як довгострокова спортивна програма. На початку 80-х років цей рух набув особливої популярності в багатьох країнах світу. У населення стрімко виростав інтерес до нього з точки зору оздоровлення і підвищення фізичної готовності.

Україна приєдналася до цього процесу і відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 18 січня 2003 року №49 в країні утворюється мережа центрів фізичного здоров'я населення «Спорт для всіх». На сьогоднішній день в Україні діє близько 200 центрів «Спорт для всіх» – у всіх областях, багатьох містах та районних центрах. Такі центри продовжують з'являтися у різних регіонах. Хоча досвід інших країн та елементарна логіка підказують, що створення нових і нових центрів «Спорт для всіх» призводить до збільшення витрат на утримування адміністративного персоналу у сфері фізичної культури і спорту та, водночас, до зменшення на відповідну суму асигнувань на фізкультурно-оздоровчі та спортивно-масові заходи, придбання спортивного інвентарю і обладнання тощо, оскільки бюджетних коштів від розширення мережі «Спорт для всіх» більше не стає.

2.2. Фізкультурно-оздоровча діяльність за місцем роботи громадян

Серед пріоритетів державної політики у сфері фізичної культури і спорту важливе місце займає і забезпечення розвитку інфраструктури фізкультурно-оздоровчої роботи за місцем роботи громадян.

Фізкультурні заходи у трудовому процесі отримали назву виробничої гімнастики, яка переслідує наступні завдання: сприяння швидкому досягненню і тривалій підтримці високої професійної працездатності у трудящих; попередження порушень у стані здоров'я; сприяння формуванню професійно важливих фізичних і психічних якостей, дихальних навичок; пропаганда фізичної культури і спорту.

Для вирішення цих завдань безпосередньо на виробництві мають застосовуватися вступна гімнастика, фізкультурні паузи, фізкультурні хвилинки тощо. Ця практика була доволі розповсюдженою в радянські часи.

На жаль, під час зміни соціально-політичного устрою в Україні, глобальних економічних перебудов, перегляду принципів трудових відносин між роботодавцем та працівниками існуюча раніше система впровадження фізичної культури за місцем роботи громадян, яка ґрунтувалася на рівні державного регулювання, сьогодні майже зруйнована. Часткове виключення складають лише нечисленні потужні, економічно самостійні підприємства, як то Маріупольські концерни «Азовмаш» та ім. Ілліча Донецької області, Запорізька «Мотор-Січ», Сєверодонецький «Азот» Луганської області, Дніпропетровський машинобудівний завод та деякі інші.

Активізації фізкультурно-оздоровчої роботи за місцем роботи громадян мали би сприяти фізкультурно-спортивні товариства («Динамо», «Колос», «Спартак», «Україна»), які за своїми статутами мають організовувати фізкультурно-масову роботу у виробничій сфері. Але ці спортивні організації в силу низки об'єктивних і суб'єктивних причин останнім часом ці обов'язки майже не виконують, перетворившись на своєрідних посередників між бюджетом та спортивними школами. У названому вище напрямку їхня діяльність переважно обмежується організацією проведення галузевих комплексних фізкультурно-спортивних заходів. І взагалі, враховуючи орієнтир на західну клубну модель, фізкультурно-спортивні товариства, найімовірніше, доживають свій вік. Тому доцільно було б, щоби

активізації фізкультурно-оздоровчої роботи за місцем роботи громадян сприяли центри «Спорт для всіх».

Власне, на регіональних рівнях певні кроки в цьому напрямку вже робляться, з метою активізації фізкультурно-масової роботи за місцем проживання, роботи та відпочинку громадян обласному центру ФЗН «Спорт для всіх» доручено провести моніторинг готовності фірм та підприємств різних форм власності до спільної організації фізкультурно-оздоровчих заходів, в т.ч. спартакіад, днів здоров'я, відкритих змагань з популярних масових видів спорту (на умовах, коли спортивні організації надають організаційну та методичну допомогу, а фірми та підприємства – забезпечують нагородну атрибутику).

Сьогодні «виробнича» фізична культура реально переживає глибоку кризу – скорочується кількість фізкультурних об'єднань (колективів, клубів) на виробництві, знижується чисельність бажаючих займатися фізкультурою, відбувається відтік спеціалістів до інших сфер.

Майже зруйнована така форма організації як колектив фізичної культури як первинна ланка в усій системі організації фізкультурно-оздоровчої та спортивної роботи на виробництві.

Практично не виконується стаття 43 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії», якою регламентовано, що «роботодавці зобов'язані відраховувати кошти первинним профспілковим організаціям на культурно-масову, фізкультурну і оздоровчу роботу в розмірах, передбачених колективним договором та угодами, але не менше ніж 0,3 відсотка фонду оплати праці...»

Наразі постає питання відтворення діяльності на виробництві колективів фізичної культури як доступної форми організації фізкультурно-спортивного руху серед громадян за місцем роботи. Такий колектив створюється та функціонує без статусу юридичної особи для здійснення фізкультурно-спортивної діяльності за місцем роботи громадян.

Діяльність колективів фізичної культури також сприятиме підвищенню фізичної працездатності робітників і службовців при вирішенні будь-яких технологічних питань виробничого циклу, стає реальним фактором підвищення продуктивності праці. До того ж, висока вартість медичного обслуговування та професійного навчання стимулює власників виробничих об'єднань, фірм і компаній приділяти найпильнішу увагу фізичній підготовленості робітників. Все це вкладається в рамки настанов, спрямованих на формування у робітників мотивації до збереження здоров'я, профілактики захворювань та забезпечення економічного і соціального благополуччя.

Враховуючи позитивний ефект від діяльності таких громадських організацій, перед органами управління сферою постає завдання врегулювання на державному рівні питання впровадження їх реєстру по всій країні.

Більш вищою формою організації фізкультурно-масової роботи на виробництві можуть бути спортивні клуби цих підприємств, які об'єднують працюючих для задоволення їх спільних інтересів у сфері фізичної культури і спорту і діють на підставі положення або статуту, затвердженого у встановленому чинним законодавством порядку.

Особливого значення фізична культура за місцем роботи громадян набуває в окремих фахових сферах. Наприклад, у Збройних Силах та інших військових формуваннях, правоохоронних органах тощо. Так, фізичне виховання у Збройних Силах та інших військових формуваннях забезпечується командуванням військових частин і спрямовується на підвищення фізичної готовності військовослужбовців до бойової діяльності, володіння та ефективного використання зброї, бойової техніки, перенесення фізичних навантажень та нервово-психічних напружень в екстремальних ситуаціях, а також сприяння вирішенню завдань навчання і виховання. Фізичне виховання в правоохоронних органах організовується їх керівництвом і передбачає спеціальну фізичну підготовку особового складу

до успішних дій в екстремальних умовах боротьби з порушниками правопорядку.

2.3. Розвиток фізичної культури і спорту серед сільського населення

В загальнодержавній системі розвитку фізичної культури і спорту серед усіх верств населення особливе місце займає розвиток масового спорту серед сільського населення.

Сьогодні на селі працює 17,5 тисяч штатних фізкультурних кадрів, з яких 14 тисяч у сільських закладах освіти, більше 1200 тренерів зі спорту і більше 800 інструкторів з фізичної культури. Причому за останні 5 років кількість інструкторів збільшилась втричі. Крім цього, у 270 дитячо-юнацьких спортивних школах займається 77 тис. сільських дітей.

З 10 тисяч існуючих в Україні спортивних клубів різної організаційно-правової форми, більше тисячі припадає на сільську місцевість.

В той же час, з оглядом на те, що сьогодні у більше як 28,5 тисяч селах України мешкає 15 млн. населення, існуючу інфраструктуру сфери фізичної культури і спорту у сільській місцевості ні в якому разі не можна вважати достатньою.

Всіма видами фізкультурно-оздоровчої та спортивної роботи охоплено лише 9,5% сільського населення. До занять спортом, в переважній більшості нерегулярно, залучений лише кожен сотий мешканець села.

Викликає занепокоєння низький рівень охоплення сільських дітей заняттями у спортивних школах. Цей показник сьогодні складає 5,4% від загальної чисельності сільської учнівської молоді, що вдвічі менше в середньому по країні. Одна неповно комплектна спортивна школа припадає на 280 сіл і селищ. Лише у 590 селах (2%) є відділення або навчальні групи ДЮСШ.

У сільській місцевості складна ситуація з фізкультурно-спортивними кадрами. Тут працює лише 7,3% тренерів-викладачів країни. В середньому в Україні на 83 учня сільської спортивної школи працює лише один тренер-

викладач. Для порівняння, в містах України на одного тренера припадає 39 вихованців ДЮСШ.

На 10281 сільську раду в Україні припадає лише 810 фахівців, що організують роботу за місцем проживання, що складає менше ніж 10% від потреби. На 12 сільських рад припадає лише один інструктор фізичної культури, а один тренер зі спорту – на 42 села і селища.

На селі працює лише 3,5% від загальної чисельності по країні спеціалістів фізичного виховання у дошкільних закладах освіти і 0,7% педагогів-організаторів фізкультурно-оздоровчої роботи за місцем проживання.

На 1409 спортивних клубів різної форми власності, що працюють у сільській місцевості, є лише 24 штатних працівника, що складає лише 1,7% від мінімальної потреби та 2,2% від загальної чисельності працівників цієї категорії в Україні.

Спостерігається низький рівень фахової підготовки фізкультурних працівників у сільській місцевості. Серед спеціалістів дошкільних закладів освіти вищу фізкультурну освіту мають лише 13,1% (середній показник в Україні – 49,1%), а тренерів-викладачів з вищою освітою на селі лише 57,8% (середній показник в Україні – 69,8%). Лише 49,1 % інструкторів-методистів у сільській місцевості мають спеціальну фахову підготовку.

Складною є ситуація з рівнем забезпеченості населення спортивними спорудами та площинними спортивними майданчиками.

Складною є ситуація з фінансуванням. Витрати на фізичну культуру і спорт у сільській місцевості складають лише 5% від загального фінансування сфери. З державного бюджету виділяється лише до 2% видаткової частини, а з місцевого – не більше 5%. Позабюджетне фінансування сільського фізкультурно-спортивного руху складає лише 4% від річного обсягу загального позабюджетного фінансування сфери фізичної культури і спорту.

Недостатньої уваги розвитку фізичної культури і спорту на селі приділяють громадські організації фізкультурно-спортивної спрямованості.

Практично, на селі не існує зареєстрованих в установленому порядку осередків федерацій (асоціацій, організацій, спілок, об'єднань тощо) з видів спорту.

Функції спортивно-масової роботи в сільській місцевості покладені на фізкультурно-спортивне товариство «Колос», яке, маючи 237 місцевих (обласних і районних) рад, мало би забезпечити організацію та проведення фізкультурно-спортивних заходів на селі. Але цю роботу ефективною назвати важко. До того ж, на місцевому рівні спостерігається певне дублювання функцій «колосівськими» структурами, державними органами з питань фізичної культури і спорту та освіти, що призводить до менш ефективного використання бюджетних коштів, спрямованих на відповідні цілі.

Наприклад, коли в області освітянський або спортивний підрозділ районної влади організовує районні спортивно-масові заходи, це фактично заходи серед сільського населення, яке складає переважну більшість у кожному районі. Водночас, бюджетні кошти спрямовуються на утримання районних рад товариства «Колос», які мають проводити за ті ж бюджетні кошти районні змагання серед сільського населення.

Реорганізація спортивних шкіл шляхом злиття в районну ДЮСШ дозволило би вивільнити додаткові кошти на навчально-тренувальну роботу, проведення спортивно-масових заходів, придбання спортивного інвентарю та обладнання.

Як орган, який відповідав на той час за розвиток фізичної культури і спорту в областях (з 2009 року це управління у справах сім'ї, молоді та спорту, куди влився і названий відділ), відділ з питань фізичної культури і спорту офіційно заявив свою позицію щодо недоцільності фінансування з місцевих бюджетів територіальних рад спортивних товариств, які сьогодні фактично виконують роль посередників між бюджетами та спортивними школами, проведенням спортивних заходів тощо: «Аргументи товариства «Колос» щодо його важливості в контексті розвитку спорту в сільській

місцевості сьогодні є непереконливими. Не меншу роль в цьому відіграють і підрозділи районної влади з питань освіти, оскільки саме якісні уроки фізичного виховання та секційна робота в школі є першим і важливим етапом виявлення обдарованих і перспективних для спорту дітей та масового оздоровлення підростаючого покоління, та підрозділи з питань фізичної культури і спорту, які проводять районні змагання – переважно для сільського населення, яке складає більшість в усіх районах області.

Районні відділи освіти, яким підпорядковані ДЮСШ освіти, не відповідають в цілому за розвиток фізичної культури і спорту в районах, а лише за проведення уроків фізичного виховання та організацію позакласної (секційної роботи) в школах.

У відповідності з Державним класифікатором України ДК 009-96 «Класифікація видів економічної діяльності» (КВЕД), діяльність дитячо-юнацьких спортивних шкіл віднесена до сфери фізичної культури і спорту. У бюджетній класифікації в розділі 7 «Освіта» функціональний код 070000 утримання дитячо-юнацьких спортивних шкіл не передбачено, а кошти виділяються з розділу 13 «Фізична культура і спорт» функціональний код 130000.

На районну ДЮСШ пропонуємо покласти і функції щодо організації районних змагань серед школярів (в яких знову ж таки братимуть участь переважно сільські діти), як це зроблено на обласному рівні – функції щодо організації обласних змагань серед школярів покладені на обласну ДЮСШ, якій виділяються і відповідні кошти.

Підпорядкування об'єднаної районної ДЮСШ підрозділу районної влади, який відповідає за реалізацію державної політики в сфері фізичної культури і спорту в районі, розширить його можливості реально впливати на дотримання основних пріоритетів у галузі, координацію роботи щодо підготовки спортивного резерву тощо».

Оскільки відкривати в кожному селі спортивну школу нереально (тим більше, що це призвело би і до невиправданого збільшення

адміністративного персоналу в сфері фізичної культури і спорту та відповідних зайвих витрат), для забезпечення більш-менш рівних можливостей дітей з сільської місцевості для реалізації своїх спортивних здібностей доцільно було б здійснити заходи для реальної активізації секційної роботи в сільських загальноосвітніх школах. Певні передумови для цього вже є, оскільки з навчального року 2008/09 вчителям за позакласну роботу (в т.ч. секційну) вже можуть платити до 40% від ставки, а не абсолютно неадекватні 3,80 грн. в місяць, як це було. Отож, якби в кожній сільській школі забезпечили якісну секційну роботу з декількох пріоритетних олімпійських видів спорту (залежно від традицій місцевості та наявної спортивної бази), це не лише сприяло би оздоровленню сільських дітей, а й дозволило би покращити роботу щодо виявлення нових спортивних талантів, яких згодом можна було б рекомендувати для удосконалення спортивної майстерності під керівництвом провідних фахівців

Надзвичайно важливою проблемою в контексті фізкультурно-оздоровчої та спортивно-масової роботи в сільській місцевості є відсутність належної матеріально-технічної бази для розвитку фізичної культури і спорту на селі. Тому дуже актуальним є питання створення у сільській місцевості необхідної інфраструктури, спроможної надавати сільському населенню повноцінні послуги у сфері фізичної культури і спорту.

Для цього, перш за все, необхідно внести зміни до постанови Кабінету Міністрів України від 5 вересня 2001 р. №1195 «Про затвердження Формули розподілу обсягу міжбюджетних трансфертів (дотацій вирівнювання та коштів, що передаються до державного бюджету) між державним бюджетом і місцевими бюджетами» в частині розрахункового показника обсягу видатків місцевих бюджетів на фізичну культуру і спорт. Нарівні з урахуванням чисельності наявного населення адміністративно-територіальної одиниці, необхідно враховувати також наявність фізкультурно-спортивних кадрів та спортивних споруд на відповідній території.

Необхідно також внести зміни до статті 88 Бюджетного кодексу України, які б дозволили включити асигнування на фізичну культуру і спорт до видатків, які здійснюються з бюджетів сіл, селищ та враховуються при визначені обсягу міжбюджетних трансфертів.

Серед першочергових заходів для забезпечення сільської місцевості фахівцями фізичної культури і спорту можна визначити такі:

- введення до посадових обов'язків одного з працівників виконкомів сільських рад відповідальність за організацію просвітницької, культурної та фізкультурно-масової роботи серед населення;
- впровадження довгострокового безвідсоткового кредитування будівництва житла для фахівців сфери фізичної культури і спорту, що працюють у сільській місцевості;
- забезпечення безкоштовного навчання у різноманітних навчальних закладах мешканців сільської місцевості за направленням сільських рад з подальшим обов'язковим відпрацюванням їх в цій сільській місцевості не менше 3 років від закінчення навчального закладу;
- впровадження альтернативної служби для тих вихованців спеціалізованих навчальних закладів спортивного профілю (училища, коледжі, інтернати, ліцеї, тощо), хто виявив бажання працювати за фахом у сільській місцевості.

З метою залучення широких верств громадськості до створення належної інфраструктури необхідно: при кожній сільській раді утворити спортивний клуб; здійснити комплексні заходи щодо облаштування існуючих спортивних майданчиків, будівництву та ремонту спортивних споруд; забезпечити роботу відділень ДЮСШ або секцій з традиційних для цієї місцевості та найбільш доступних олімпійських видів спорту; створити працівникам агропромислового комплексу умови для занять фізичною культурою і спортом шляхом включення відповідних положень до колективних угод; здійснити передачу у комунальну власність спортивних споруд, які належать сільськогосподарським підприємствам з метою запобігання їх знищення або перепрофілювання.

«Враховуючи постійну увагу керівництва держави до пріоритетності соціального розвитку села, відповідно до п. 6.3.4 «Регіональної програми розвитку фізичної культури і спорту на 2007-2012 роки» у 2007 р. було започатковано обласний огляд-конкурс «Спортивне село», згідно з яким населені пункти, які силами місцевої громади облаштовують закинуті або нові спортивні майданчики (футбольні поля, міні-футбольні, волейбольні майданчики), отримують футбольні та волейбольні сітки та м'ячі. Обов'язковою умовою для отримання спортивних презентів від обласної влади є також наявність документів, які підтверджують закріплення земельної ділянки за спортивним об'єктом.

Позитивним кроком у співпраці органів виконавчої влади та громадських організацій, зокрема спортивного товариства «Колос», федерацій (асоціацій, організацій, спілок, об'єднань тощо) з видів спорту у вирішенні означених вище проблем було б укладання між ними відповідних угод щодо надання сільському населенню послуг у задоволенні їх потреб у руховій активності.

2.4. Система розвитку спорту в Україні

2.4.1. Дитячо-юнацький спорт

Загальновідомо, що спорту вищих досягнень не буває без дитячо-юнацького спорту. Тому цей напрям роботи у системі розвитку фізичної культури і спорту перебуває на особливому рахунку у всіх країнах, які хочуть мати високі спортивні показники та здорову націю.

Сучасний спорт та система підготовки спортсменів високої кваліфікації ставлять першочерговим завданням ефективний розвиток дитячо-юнацького спорту, формування діючої системи відбору перспективних дітей та підлітків до регулярних занять з обраного виду спорту, створення умов для реалізації ними придбаним рухових навичок і основ окремих видів спорту у подальшій спортивній діяльності. Система дитячо-юнацького спорту об'єднує спортивні школи усіх типів, які забезпечують відбір обдарованих осіб із системи

дитячого спорту, поступову спеціалізацію юних спортсменів, що мають високий рівень підготовленості, для участі у міжнародних спортивних змаганнях дітей та школярів, а також для подальшого переходу в систему резервного спорту.

Сьогодні в усіх регіонах України працює 1680 дитячо-юнацьких спортивних шкіл, в яких відкрито 6215 відділень з 87 олімпійських та неолімпійських видів спорту. До навчально-тренувальної роботи в них залучено більше 720 тисяч віком від 6 до 18 років або 9,5 % від учнівської молоді країни. Чернівецька область у цьому плані близька до середнього показника по Україні – 9,3% учнівської молоді, залученої до занять у спортивних школах.

Пошук обдарованих дітей, формування в них здорового способу життя, організацію їх змістовного відпочинку та дозвілля, надання їм підтримки, розвиток здібностей та придбаних навичок вихованців, створення необхідних умов для максимальної реалізації їхніх здібностей в обраному виді спорту призвана потужна когорта тренерсько-викладацького складу.

Навчально-тренувальний процес у ДЮСШ здійснюють 21600 тренерів, майже 40% яких мають тренерську кваліфікаційну категорію.

В той же час, в останні десятиріччя порушена система відбору до навчання у спортивних школах. Втрачено позитивний досвід селекційного відбору, обстеження і аналіз конституційних, ростових та фізичних даних дитини, проведення в позаурочний та позашкільний час різноманітних рухових ігор, під час яких спостерігалися інтелектуальна та психологічна адаптація під час ситуаційних змін, ступінь наявної координації у дитини та його витривалість.

Сьогоднішня практика відбору і орієнтації тренування здібних спортсменів свідчить про низьку ефективність дитячо-юнацького спорту. В системі дитячо-юнацького спорту необхідно забезпечити оптимальне співвідношення кількості дітей, які займаються спортом на різних етапах

багаторічного вдосконалення, передбачаючи відсів недостатньо перспективних з точки зору спеціальної підготовки.

Це можливо, враховуючи, по-перше, що практика засвоєння основних видів спорту, попереднє тестування рухових функцій і стану здоров'я дозволить спрямовувати найбільш здібних дітей у конкретному виді спорту для подальшого вдосконалення в системі дитячо-юнацьких спортивних шкіл (ДЮСШ), спеціалізованих дитячо-юнацьких шкіл олімпійського резерву (СДЮШОР), а підготовка на початкових етапах – формувати і відбирати контингент спортсменів, перспективних для подальшого вдосконалення, для резервного спорту.

По-друге, діти, які не виявили явних здібностей до подальшого спортивного вдосконалення, мають бути орієнтовані для занять масовим спортом. Такий підхід дозволить підвищити ефективність системи відбору і розвивати систему масового дитячо-юнацького спорту.

Аналіз діяльності спортивних відділень ДЮСШ з видів спорту показав, що спостерігається тенденція зниження кількості учнів, а також спортивних відділень за останні роки з багатьох видів спорту.

Так, протягом 1996-2006 рр. було закрито ряд відділень ДЮСШ з бейсболу, велоспорту-трек, водного поло, спортивної гімнастики, кінного спорту, вітрильного спорту, стрільби кульової і стрільби стендової. Аналогічна ситуація виникає і при розгляді діяльності СДЮШОР, де було закрито відділення в таких видах спорту, як бокс, боротьба греко-римська, велоспорт-трек, велоспорт-шосе, веслування на байдарках і каное, дзюдо, легка атлетка, вітрильний спорт, плавання, стрибки в воду тощо. В той же час збільшується кількість відділень з неолімпійських видів спорту, як то карате, у-шу, боротьба сумо, панкратіон, пауерліфтинг, кікбоксінг тощо. Ця тенденція, зокрема, свідчить і про недостатню інформаційно-пропагандистську діяльність держави у сфері фізичної культури і спорту.

Щодо матеріально-технічного забезпечення дитячо-юнацького спорту, то у більшій частині дитячо-юнацьких спортивних шкіл, на жаль, відсутня власна спортивна база.

Лише кожна десята дитина віком 6-18 років займається у системі дитячо-юнацького спорту, що удвічі менше, ніж необхідно для успішного пошуку та виховання резерву національних збірних команд України. У сільській місцевості лише одна дитина із п'ятдесяти має можливість займатися у спортивній школі.

Недостатній рівень ресурсного забезпечення діяльності спортивних шкіл усіх типів. Їх фінансування складає не більше 50-60 % від потреби. Причому витрати на навчально-спортивну роботу у співвідношенні до наявних витрат на діяльність всіх ДЮСШ по країні складають лише 10,6%, при тому, що у 2003 році цей показник складав 15%.

Сьогодні утримання однієї осудженої молоді людини, що відбуває покарання у спеціальних виховних установах України, обходиться державі втричі дорожче, ніж одного учня дитячо-юнацької спортивної школи.

Спортивні школи утримуються лише за бюджетними призначеннями відповідних бюджетів або за рахунок Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням. Частка позабюджетних надходжень, приватних підприємств і установ, фізичних осіб складає не більше 3-5%.

З метою покращення ситуації в даному напрямку законодавчими та нормативно-правовими актами, ухваленими останнім часом, передбачена низка заходів на державному та місцевому рівнях щодо покращення матеріально-технічного стану ДЮСШ, а також фінансового забезпечення діяльності спортивних шкіл усіх типів. У квітні-травні 2006 року проведено інвентаризацію роботи дитячо-юнацьких спортивних шкіл.

Було б доцільно внести зміни до постанови Кабінету Міністрів України від 06.05.01 № 433 «Про затвердження переліку типів позашкільних навчальних закладів і Положення про позашкільний навчальний заклад»,

якою спортивні школи усіх типів, у тому числі спеціалізовані та вищої спортивної майстерності (ШВСМ), віднесені до позашкільних закладів освіти. Проте, власне у системі освіти (тобто знаходяться у підпорядкуванні освітянської сфери) функціонує лише 42% дитячо-юнацьких спортивних шкіл. Інші підпорядковані органам державної влади з фізичної культури і спорту та фізкультурно-спортивним товариствам. До того ж віковий ценз багатьох груп спортивного удосконалення та вищої спортивної майстерності у ДЮСШ та ШВСМ виходить за межі контингенту загальноосвітніх закладів.

2.4.2. Резервний спорт

Резервний спорт – напрям спорту, який орієнтований на забезпечення якісного відбору найобдарованіших дітей та молоді для подальшого удосконалення спортивної майстерності в обраному виді спорту, створення умов для максимального розвитку їхніх індивідуальних здібностей з метою досягнення високих спортивних результатів та поповнення основного складу національних збірних команд.

До резервного спорту зараховуються спортсмени, які пройшли відповідну підготовку у закладах, що належать до системи дитячо-юнацького спорту. У резервному спорті підготовка спортсменів доводиться до рівня, який дає підстави для їхнього переходу до спорту вищих досягнень.

До системи резервного спорту відносяться спеціалізовані навчальні заклади спортивного профілю (училища фізичної культури, училища олімпійського резерву, школи-інтернати спортивного профілю, ліцеї з фізичної культури і спорту), спортивні клуби, школи вищої спортивної майстерності, центри олімпійської підготовки, спортивні команди адміністративно-територіальних одиниць України, фізкультурно-спортивних товариств, спортивних федерацій та інших суб'єктів сфери фізичної культури і спорту, де ведеться підготовка резервів національних збірних команд.

В Україні резервний спорт, як окремий напрямок підготовки спортсменів вищої кваліфікації, тільки формується. Існуюча система

резервного спорту недосконала і знаходиться у складному становищі: недостатнє фінансування, слабка матеріально-технічна база, низький рівень наукового забезпечення, слабкий кадровий потенціал і т.п.

Базовими для підготовки спортивного резерву є спеціалізовані навчальні заклади спортивного профілю, які до того ж мають взяти на себе функції регіонального методичного центру з організації селекційного відбору до системи дитячо-юнацького спорту, забезпечення взаємодії спортивних шкіл у регіоні, надання їм практичної та методичної допомоги з організації навчально-тренувального процесу з видів спорту, що культивуються у закладі, відбору талановитої та перспективної молоді для навчання у цьому закладі.

Проте, сьогодні спеціалізовані навчальні заклади спортивного профілю не в повній мірі виконують покладені на них функції з підготовки спортсменів високого рівня. По-перше, таких закладів в Україні лише 18 і існують вони всього у 12 регіонах, що унеможливорює говорити про них як про такі, що можуть повністю забезпечувати потреби резервного спорту.

Обставини, які склались в останні роки, вимагають створення державної чіткої вертикалі управління підготовкою спортсменів України, механізмів заохочення і персональної відповідальності тренерів, функціонерів, керівників, що відповідають за таку підготовку.

Для підвищення ефективності підготовки спортсменів принциповим представляється забезпечення спадкоємності такої підготовки при чіткому упорядкуванні взаємин між цими структурними елементами. Така поступовість передбачена Національною доктриною розвитку фізичної культури і спорту на період до 2016 року, що враховує створення умов для розвитку дитячого спорту, залучення всіх дітей у систему короткочасного навчання основним елементам олімпійських видів спорту для ознайомлення з цінностями спорту і виявлення прихильності до подальших занять. Це в значній мірі потенційно розширить можливості наступної структури в системі олімпійської підготовки – резервного спорту.

Вимагає подальшого упорядкування також взаємодія структури резервного спорту і спорту вищих досягнень. Це, насамперед, стосується дублювання програм спортивної підготовки в дитячо-юнацьких спортивних школах і спеціалізованих ДЮСШ. Дублюються також задачі наступної ланки – спеціалізованих навчальних закладів спортивного профілю, що замість поставлених задач у підготовці спортсменів високого класу сьогодні часто займаються підготовкою юних спортсменів на рівні ДЮСШ.

Ефективність підготовки резерву для спорту вищих досягнень пов'язана із забезпеченням послідовності підготовки юних спортсменів у ДЮСШ, СДЮШОР, училищах фізичної культури (УФК) та училищах олімпійського резерву (УОР), школах вищої спортивної майстерності (ШВСМ), збірних командах шляхом переходу з однієї організаційної ланки до іншої, що дозволить на кожному етапі сконцентрувати увагу на певній частині спортсменів і забезпечити зацікавленість в успішних виступах спортсменів усіх тренерських кадрів, які брали участь в їх підготовці.

З метою удосконалення системи резервного спорту було б доцільно утворювати регіональні навчально-спортивні комплекси, які б об'єднували спеціалізовані спортивні класи загальноосвітніх шкіл, відділення ДЮСШ, СДЮШОР, спеціалізованих навчальних закладів спортивного профілю та шкіл вищої спортивної майстерності, центри олімпійської підготовки в єдину методичну структуру, що здійснює свою діяльність у певному виді спорту на основі наступності й ускладнення програм підготовки від одного етапу до іншого.

Необхідно також розробити систему стимулів, при яких спортивні школи були б зацікавлені переводити кращих спортсменів в училища фізичної культури, які, переглянувши програми навчання, були б націлені на підготовку спортсменів високого класу, задіяних в олімпійській підготовці.

Для упорядкування цієї системи необхідна розробка технічних завдань на комплексне вивчення системи підготовки найближчого спортивного резерву, в якому задіяне близько до 5 тисяч перспективних спортсменів

(ШВСМ, збірні команди, центри олімпійської підготовки) з метою організації підготовки, розробки програм, планів, які б забезпечили її наступність і ускладнення від етапу до етапу. Таке вивчення дозволить переглянути існуючі положення, а також сформулювати завдання діяльності усіх структур, що здійснюють олімпійську підготовку, визначити контингент, систему функціонування, відповідальність за кінцевий результат їхньої діяльності.

Нормалізація цього положення дозволить істотно підвищити можливості щорічно відновлювати склади збірних команд спортсменами більш високої кваліфікації. У свою чергу, це вимагає задіяти в системі початкового навчання видам спорту у спортивних школах до 500 000 дітей, з яких за результатами фізичних показників та досягнень на початковому етапі до 10-15% дітей повинні відбиратися для постійних занять.

У зв'язку з цим потрібна розробка технічного завдання на комплексне вивчення системи віддаленого резерву (система дитячо-юнацького спорту) і розробка загальних принципів її функціонування. Тут необхідно врахувати досвід країн, що досягли видатних успіхів в олімпійському спорті в останні роки (Китай, Австралія, Корея, Німеччина, Японія та ін.).

Необхідно розробляти такі навчальні програми для найближчого і віддаленого резервів, які б охоплювали різні етапи підготовки за умови їхньої наступності.

Для реального охоплення всього контингенту резерву збірних команд необхідно також створити спеціальні групи олімпійської підготовки в організаціях, що мають спортивні традиції, кадрове і матеріально-технічне забезпечення (фізкультурно-спортивних товариств, спортивних клубів). Створення таких груп забезпечить додаткову підготовку спортсменів.

Негативний вплив на підготовку спортивного резерву відіграє надмірна комерціалізація вітчизняного спорту. Особливо це спостерігається в ігрових видах спорту. Непідконтрольність суспільству структур професійного спорту (насамперед ігрових видів – футбол, баскетбол, гандбол) призвело до засилля у клубах спортсменів-іноземців («легіонерів»), що негативно вплинуло на

галузевий ринок праці. Намагаючись домогтись швидких спортивних результатів за рахунок «купівлі» іноземців, клуби занехаяли роботу з підготовки спортивного резерву з числа місцевої молоді. Внаслідок цього спортивна молодь, не маючи можливості професійного зростання, втрачає перспективи посісти гідне місце на національному ринку праці.

З метою оптимізації стосунків між спортивними школами та професійними клубами відділ з питань фізичної культури і спорту у листі до Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 23.05.07 №493/02 пропонував, зокрема: «Узаконити стосунки між спортивними школами та професійними клубами через Закон про професійний спорт. У ньому можна передбачити, що професійний спортсмен, який отримує за свою професійну діяльність в спорті заробітну плату та інші грошові винагороди (крім коштів на харчування, медико-відновлювальні процедури, придбання екіпірування тощо), зобов'язаний відраховувати, наприклад, 10% спортивній школі, яка його виховала. Якщо він проходив підготовку в декількох спортивних школах, ці відсотки розділяти між ними пропорційно або в інших пропорціях – за взаємною згодою (про що вони можуть укласти відповідні угоди при переході/передачі спортсмена).

Спортивні школи, які ефективно готують резерв для збірних команд України та професійних клубів, мають отримувати за це реальні матеріальні дивіденди (на доплати відповідним фахівцям, розвиток матеріально-технічної бази тощо)».

З метою вирішення окреслених вище проблем в першу чергу необхідно здійснити також наступні заходи:

- визначити єдині нормативи матеріально-технічного та фінансового забезпечення діяльності спеціалізованих навчальних закладів спортивного профілю, враховуючи результативність та ефективність їх роботи;
- створити штатні спортивні команди резервного складу національних збірних команд України МОН, інших заінтересованих міністерств і центральних органів виконавчої влади, фізкультурно-спортивних товариств,

Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя для спортсменів, які мають реальні можливості для досягнення високих результатів на змаганнях міжнародного рівня;

– утворити систему спортивних клубів з видів спорту різної організаційно-правової форми, які входять до складу місцевих та регіональних осередків всеукраїнських громадських об'єднань з олімпійських видів спорту, законодавчо стимулюючи при цьому їх фінансування суб'єктами комерційної діяльності (за рахунок надання податкових та інших пільг).

2.4.3. Спорт вищих досягнень як складова зміцнення іміджу України на міжнародній арені

Спорт вищих досягнень – напрям спорту, орієнтований на досягнення найвищих спортивних результатів шляхом створення умов для максимальної реалізації індивідуальних можливостей спортсменів, які здатні успішно конкурувати на міжнародних спортивних змаганнях.

Статтею 20 Закону України «Про фізичну культуру і спорт» визначено, що «держава створює необхідні умови для самовдосконалення спортсменів і фахівців спорту, які досягли найвищих спортивних результатів в міжнародних змаганнях та сприяли підвищенню міжнародного авторитету України».

Спорт вищих досягнень має на меті шляхом поглибленої спеціалізації та індивідуалізації навчально-тренувального процесу досягнення спортсменами на всеукраїнських та міжнародних змаганнях максимальних, рекордних спортивних результатів, виявлення резервних можливостей організму людини, формування патріотичних почуттів у громадян та позитивного міжнародного іміджу держави.

До системи спорту вищих досягнень в Україні основний склад національних збірних команд, центри олімпійської підготовки, школи вищої спортивної майстерності, спортивні клуби, у тому числі професійні.

Сучасний стан розвитку спорту вищих досягнень у світі характеризується зростанням популярності і авторитету міжнародних спортивних організацій, широкою державною підтримкою підготовки спортсменів високого класу та спортивних резервів, вирішенням на урядовому та місцевому рівнях питань соціального захисту та заохочення спортсменів, тренерів і фахівців. Крім того, на міжнародній арені відзначається зближення професійного та олімпійського спорту, зростання ролі новітніх наукових технологій у досягненні високих спортивних результатів. У розвинутих країнах розповсюдженою є практика коли великі фірми, компанії та корпорації у цілях власної реклами надають спонсорську допомогу у підготовці спортсменів та проведенні масштабних спортивних заходів.

У вітчизняному спорті вищих досягнень пріоритетом є розвиток олімпійського спорту як важливої складової іміджу України у світі. Зміцненню іміджу держави у міжнародному співтоваристві також сприяють численні успіхи спортсменів, які виступають на світових спортивних форумах з паралімпійського та дефлімпійського спорту, різноманітних міжнародних змагань з неолімпійських видів спорту. Держава сприяє розвитку олімпійського, паралімпійського, дефлімпійського, та неолімпійського спорту. Саме підтримка всеукраїнських громадським об'єднань з видів спорту є одним з головних у цьому напрямку. Держава також створює умови для подальшого розвитку професійного спорту на комерційних засадах.

В той же час, існуюча в країні система спорту вищих досягнень, не в повній мірі адаптована до вітчизняних соціально-економічних процесів та світових тенденцій, а проблему спорту вищих досягнень стримують утвердження позитивного міжнародного іміджу України як спортивної держави та не сприяють патріотичному вихованню населення.

Тривалий час відбувається відтік провідних спортсменів та тренерів міжнародного рівня за кордон або перехід досвідчених фахівців інші сфери

діяльності. Лише за останні п'ять років країну залишили десятки висококваліфікованих тренерів, наукових фахівців тощо.

Спостерігається недосконалість існуючої системи спорту вищих досягнень. В Україні висококласні спортсмени удосконалюють свою майстерність у центрах олімпійської підготовки (ЦОП) та школах вищої спортивної майстерності (ШВСМ), чиї функції щодо створення умов для підвищення спортивної майстерності найближчого резерву національних збірних команд України великою мірою дублюються. Отже, наразі доцільно було б утворити на їх базі менш обтяжену бюрократичними умовностями структуру, спроможну максимально забезпечити спортсменів круглорічним розміщенням, стабільним висококалорійним харчуванням, необхідною матеріально-технічною базою, спортивним обладнанням та інвентарем на рівні сучасних вимог.

Серед стримуючих факторів розвитку спорту вищих досягнень особливе місце посідає практична відсутність сучасних баз олімпійської підготовки з відповідним обладнанням. Через це в Україні за останні десять років не було проведено жодного чемпіонату світу з олімпійських видів спорту.

Однією з найбільш гострих проблем спорту вищих досягнень з року в рік залишається проблема недостатніх обсягів та неритмічність фінансування. Бюджети всіх рівнів лише на 30% задовольняють потреби у проведенні обґрунтованої кількості навчально-тренувальних зборів та спортивних змагань. Розмір харчування учнів шкіл вищої спортивної майстерності через фінансові проблеми лише на чверть відповідає установленим нормам.

З метою запобігання відтоку спортсменів вищої кваліфікації необхідно переглянути підходи до системи їх заохочення, що виправдано з огляду на те, що існуюча і постійно зростаюча конкуренція у боротьбі за перемогу на змаганнях вищого рівня, політичне значення таких перемог для нашої країни та досягнення їх на межі людських можливостей вимагають від спортсменів

та тренерів кропіткої роботи з великими обсягами навантажень протягом багатьох років. Тому мотивації і відповідні заохочення стимулюватимуть їх на самовіддану працю для досягнення високих спортивних результатів, частково компенсує їм відмову від життєвих розваг, відпочинку, сім'ї та інших витрат під час багаторічних тренувальних навантажень і участі в змаганнях. Це також сприятиме залишенню кращих спортсменів і тренерів в Україні, активізує роботу щодо пошуку нових спортивних талантів.

Однією з основних тенденцій, що визначає на сучасному етапі розвиток спорту вищих досягнень, є його професіоналізація. У галузі спорту з'явилась і велика кількість фахівців вузької спеціалізації – тренерів, спортивних лікарів, учених, масажистів та інших, для яких спорт став сферою їх професійної діяльності.

Професіоналізація поступово охопила і власне спортивну діяльність: підготовка кваліфікованих спортсменів та їхня участь у змаганнях фінансуються по різному (стипендії, зарплати, компенсації, виплати за рекламу й участь у стартах, премії тощо), і цей процес бурхливо розвивається.

Слід на концептуальному рівні визначитися з моделлю розвитку професійного спорту. Особливості соціокультурного та економічного простору пострадянських країн свідчать на користь впровадження тут спортивно-комерційної моделі розвитку професійного спорту. Аби забезпечити законодавчу підтримку застосування в Україні вказаної моделі, слід передбачити відповідні норми у новій редакції Закону «Про фізичну культуру і спорт». Насамперед, було б виправданим визначити юридичний статус фізкультурно-спортивних організацій, господарська діяльність яких не спрямована на отримання прибутку, а також механізм їх економічного стимулювання державою. Крім того, законопроект слід доповнити нормою, яка забороняє створювати структури професійного спорту у формі акціонерних товариств закритого типу, діяльність відкритих акціонерних товариств врегулювати певними обмеженнями. Наприклад, їхні акції мають

бути виключно іменними без права продажу. Ніхто з акціонерів не повинен мати контрольного пакету акцій і т. ін.

Досвід різних країн свідчить, що для успішного розвитку спорту високих досягнень необхідна наявність певних соціально-економічних і правових умов – високий рівень життя населення, сприйняття спорту як розваги, популярність його в країні, наявність сучасних спортивних споруд з комфортними умовами для глядачів, правової і соціальної захищеності спортсменів, визначеної податкової політики і т.д.

З метою поліпшення ситуації у цьому важливому напрямку сфери Державною програмою розвитку фізичної культури і спорту намічені такі першочергові заходи:

- реально сприяти формуванню та функціонуванню системи спортивних клубів різної організаційно-правової форми, у тому числі професійних;
- нормативно чітко врегулювати питання про відбір спортсменів до національних збірних команд України з олімпійських, паралімпійських, дефлімпійських та неолімпійських видів спорту;
- нормативно врегулювати питання порядку компенсаційних виплат у разі переходу спортсменів до іншої організаційно-управлінської або територіальної структури;
- здійснювати заходи щодо забезпечення на державному рівні спортсменам-членам національних збірних команд України та їх тренерам належних умов для підготовки до офіційних міжнародних змагань, Олімпійських, Паралімпійських, Дефлімпійських, Всесвітніх ігор та Універсіад, надання їм необхідної допомоги у вирішенні житлових та інших побутових питань;
- забезпечувати регулювання економічних та трудових відносин у професійному спорті, захищати інтереси спортсменів-професіоналів;
- удосконалити та розширити мережу центрів олімпійської підготовки національних збірних команд України з пріоритетних видів спорту з інфраструктурою відповідно до міжнародних стандартів.

3. ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ

3.1. Діяльність органів виконавчої влади та місцевого самоврядування щодо розвитку фізичної культури і спорту

Реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту неможлива без координації дій усіх гілок влади (Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, центральні органи виконавчої влади в межах своїх повноважень, державні адміністрації та органи місцевого самоврядування).

Верховна Рада України, як єдиний орган законодавчої влади, забезпечує створення основ нормативно-правової бази розвитку фізичної культури і спорту.

Організаційні засади сфери фізичної культури і спорту, визначені Законом України «Про фізичну культуру і спорт», до якого шістьма законодавчими актами було внесено відповідні зміни і доповнення. Нова редакція цього закону опрацьовується Робочою групою Комітету з питань сім'ї, молодіжної політики, спорту та туризму Верховної Ради України та Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту.

Верховною Радою України п'ятого скликання ратифіковано Міжнародну конвенцію про боротьбу з допінгом у спорті та прийнято Постанову «Про недопущення закриття та перепрофілювання закладів фізичної культури і спорту, баз олімпійської підготовки, фізкультурно-оздоровчих і спортивних споруд, лікувально-фізкультурних закладів».

Президентом України, як главою держави, починаючи з 1994 року видано 16 указів з питань розвитку фізичної культури і спорту, серед яких «Про затвердження Цільової комплексної програми «Фізичне виховання здоров'я нації» (програма визначала основні завдання та заходи з розвитку фізичної культури і спорту на 1998-2005 роки); «Про додаткові заходи щодо державної підтримки розвитку фізичної культури і спорту в Україні» (встановлено 140 стипендій для видатних спортсменів та тренерів з

олімпійських видів спорту); «Про державні стипендії чемпіонам і призерам Олімпійських, Паралімпійських та Дефлімпійських ігор», «Про Національну доктрину розвитку фізичної культури і спорту» (затверджено систему концептуальних ідей і поглядів на роль, організаційну структуру та завдання фізичної культури і спорту в Україні на період до 2016 року).

Президент України Ющенко В.А. утворив та очолює Національну раду з питань фізичної культури і спорту. 17 травня 2006 року було проведено засідання цієї ради, за підсумками якого видано Указ Президента України «Про Національний план дій щодо реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту», яким визначені основні напрями в реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту.

Кабінет Міністрів України здійснює координацію дій центральних і місцевих органів виконавчої влади та місцевого самоврядування у реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту. З цією метою впродовж 14 років видано понад 90 постанов та розпоряджень.

За рішенням Уряду формується мережа центрів фізичної культури і спорту інвалідів «Інваспорт» та центрів фізичного здоров'я населення «Спорт для всіх», функціонує штатна збірна команда України та Національний антидопінговий центр, встановлено 100 стипендій Кабінету Міністрів України для видатних спортсменів, тренерів та діячів фізичної культури і спорту,

Кабінет Міністрів України 15 листопада 2006 року ухвалив постанову «Про затвердження Державної програми розвитку фізичної культури і спорту на 2007-2011 роки», яка спрямована на вдосконалення системи управління сферою, впроваджує нові форми фізичного виховання і масового спорту, формуванню у населення сталих звичок до занять спортом, передбачає заходи з удосконалення матеріально-технічної бази та заходи, спрямовані на розвиток олімпійських, паралімпійських, дефлімпійських та неолімпійських видів спорту. Зазначена програма сприятиме координації дій органів виконавчої влади та місцевого самоврядування.

Уряд також сприяє у вирішенні питань спорту вищих досягнень. Так, Прем'єр-міністр України за посадою очолює Організаційний комітет з підготовки і участі спортсменів України в Олімпійських і Паралімпійських іграх, Всесвітніх іграх глухих, Всесвітніх Універсіадах. Уряд сприяє Федерації футболу України у підготовці до участі у другому етапі тендеру на право проведення фінальної частини чемпіонату Європи 2012 р. з футболу в Україні та Республіці Польща. За ініціативою Уряду в Україні вперше будуть проведені Європейські спортивні ігри з неолімпійських видів спорту.

Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту, як центральний орган виконавчої влади з фізичної культури і спорту, спрямовує діяльність на формуванню оптимальних суспільних відносин між державою та всіма учасниками спортивного руху (Національним олімпійським комітетом України, Національним комітетом спорту інвалідів України, Спортивним комітетом України, фізкультурно-спортивними товариствами, спортивними федераціями та іншими громадськими організаціями фізкультурно-спортивної спрямованості).

Для підвищення рівня охоплення населення масовим спортом, за яким Україна суттєво поступається провідним країнам, Міністерством України у справах сім'ї, молоді та спорту вживаються такі заходи:

- розроблено соціальні нормативи рівня забезпеченості населення спортивними спорудами, удосконалюється відомча нормативна база;
- проводиться разом з Міністерством освіти і науки України робота з підвищення ефективності фізичного виховання у навчальних закладах, зокрема запроваджено фізкультурно-оздоровчий комплекс школярів «Козацький гарт» та державний стандарт в галузі освіти «Здоров'я і фізична культура»;
- здійснюється методичне та організаційне супроводження фізкультурно-оздоровчої та спортивно-масової роботи за місцем проживання та у місцях масового відпочинку населення. Продовж двох останніх років проводиться Всеукраїнський місячник з ремонту спортивних майданчиків «Спорт для всіх

- спільна турбота», спортивні заходи по всій території України «Спорт для всіх – здоров'я кожного», «Єдиноборства – масовий спорт», «Спорт для всіх єднає Україну» та інші;
- реалізується разом з місцевими органами виконавчої влади та місцевого самоврядування програма облаштування сучасних спортивних майданчиків (майданчики з синтетичним покриттям для ігрових видів спорту та майданчики з тренажерним обладнанням);
- створюються разом з Міністерством аграрної політики та фізкультурно-спортивним товариством «Колос» умови для розвитку фізичної культури і спорту серед сільського населення, щорічно проводяться Всеукраїнські сільські спортивні ігри;
- проводиться разом з заінтересованими міністерствами, фізкультурно-спортивними товариствами «Спартак» і «Україна», профспілковими організаціями робота з розширення інфраструктури для виробничої фізичної культури на підприємствах і установах, щороку проводяться галузеві спартакіади;
- організовується разом з Міністерством внутрішніх справ та іншими правоохоронними органами, фізкультурно-спортивним товариством «Динамо» відповідна професійно-прикладна фізична підготовка, щороку проводяться «Динаміади» та інші масові спортивні змагання;
- проводиться разом з Міністерством оборони України робота з удосконалення фізичної підготовки військовослужбовців, щороку проводяться спартакіади з військово-прикладних видів спорту, огляди на кращу організацію фізичної підготовки і спортивно-масової роботи у військових частинах та військових навчальних закладах, а також змагання серед допризовної молоді;
- проводиться спільно з Державним департаментом України з питань виконанням покарань щорічно заочна спартакіада серед засуджених неповнолітніх, які відбувають покарання у спеціальних виховних установах.

Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту плідно співпрацює з Національним олімпійським комітетом України, Національним комітетом спорту інвалідів України, Спортивним комітетом України з неолімпійських видів спорту, іншими громадськими об'єднаннями фізкультурно-спортивної спрямованості.

В результаті такої співпраці сьогодні в Україні розвиваються 52 олімпійських (у тому числі 39 літніх), 79 неолімпійських та 36 видів спорту для інвалідів. З усіх цих видів спорту щорічно проводиться понад 750 чемпіонатів України серед спортсменів різних вікових груп.

Така співпраця дає можливість нашій країні входити до числа провідних спортивних держав світу за підсумками участі національних збірних команд в Олімпійських, Паралімпійських, Дефлімпійських та Всесвітніх іграх з неолімпійських видів спорту.

Відповідно до Програми діяльності Кабінету Міністрів України визначено пріоритетні напрями подальшої роботи Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту щодо розвитку фізичної культури і спорту:

- 1) підвищення координованості дій зацікавлених органів виконавчої влади та громадських організацій фізкультурно-спортивної спрямованості;
- 2) підготовка пропозицій щодо удосконалення нормативно-правового забезпечення розвитку фізичної культури і спорту;
- 3) забезпечення розвитку інфраструктури фізкультурно-оздоровчої та спортивно-масової роботи серед широких верств населення та фізкультурно - спортивної реабілітації інвалідів;
- 4) створення та забезпечення функціонування мережі сучасних центрів олімпійської підготовки національних збірних команд України, Національного центру паралімпійської і дефлімпійської підготовки та реабілітації інвалідів України у м. Євпаторії, Західного реабілітаційно-спортивного центру;

- 5) удосконалення системи дитячо-юнацького та резервного спорту, покращення матеріально-технічного та фінансового стану відповідних закладів;
- 6) підвищення престижності роботи спортивних тренерів, зростання розмірів стимулювання їх праці та успішних виступів спортсменів на офіційних міжнародних змаганнях з урахуванням досвіду інших країн;
- 7) вживання заходів щодо збільшення кількості та покращення стану спортивних споруд для потреб масового спорту та спорту вищих досягнень, запровадження їх сертифікації;
- 8) сприяння розвитку вітчизняної спортивної індустрії;
- 9) удосконалення системи фінансового та матеріально-технічного забезпечення науково-дослідних робіт з актуальних проблем розвитку фізичної культури і спорту;
- 10) підтримка розвитку спортивної медицини, активізація антидопінгової діяльності у спорті;
- 11) поступове наближення обсягів фінансування розвитку фізичної культури і спорту до провідних країн світу за рахунок збільшення видатків з бюджетів усіх рівнів та позабюджетного фінансування шляхом залучення спонсорських коштів та інвестицій, частини прибутків вітчизняних виробників алкогольної і тютюнової продукції, ігорного бізнесу, запровадження спортивної лотереї.

Обласні та районні державні адміністрації, відповідні ради та органи місцевого самоврядування забезпечують реалізацію державної політики у сфері фізичної культури і спорту на місцях і в межах своїх повноважень:

- здійснюють виконавчі та організаційно-розпорядчі функції щодо організації та розвитку сфери фізичної культури і спорту;
- приймають в установленому порядку регіональні програми розвитку сфери фізичної культури і спорту і вживають заходи щодо їх виконання;

- сприяють фізкультурно-оздоровчій та спортивній діяльності у своєму регіоні і створенню сучасної інфраструктури сфери фізичної культури і спорту;
- організують та проводять різноманітні фізкультурно-спортивні заходи і забезпечують участь представників регіону у всеукраїнських спортивних заходах;
- здійснюють соціальну рекламу у сфері фізичної культури і спорту;
- залучають підприємства, організації та установи, що розташовані на підпорядкованій їм території, до розв'язання проблем розвитку фізичної культури і спорту;
- здійснюють іншу діяльність у сфері фізичної культури і спорту відповідно до чинного законодавства.

Для зазначеної діяльності Рада міністрів автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування мають у своєму складі відповідні структурні підрозділи з фізичної культури і спорту.

3.2. Роль громадських об'єднань фізкультурно-спортивного спрямування в державному управлінні сферою фізичної культури і спорту

Закон України «Про фізичну культуру і спорт» визначає загальні правові, соціальні, економічні і організаційні основи фізичної культури і спорту в Україні, участь державних органів, посадових осіб, а також підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності у зміцненні здоров'я громадян, досягненні високого рівня працездатності та довголіття засобами фізичної культури та спорту.

Статтею 3 цього Закону визначено, що «Держава регулює відносини у сфері фізичної культури і спорту шляхом формування державної політики у цій сфері, а також визнання широкого самодіяльного статусу фізкультурно-спортивного руху в Україні і комплексної взаємодії державних органів з громадськими організаціями фізкультурно-спортивної спрямованості».

У статті 5 сказано, що «Фізкультурний рух в Україні спирається на різносторонню діяльність громадських організацій фізкультурно-спортивної спрямованості».

Взаємовідносини в цьому напрямку фізичної культури і спорту регламентується статтею 33 цього Закону «Держава сприяє розвитку суспільної активності і залучає громадські організації до управління в галузі фізичної культури і спорту. Органи державної виконавчої влади, відповідні органи місцевого самоврядування в межах своєї компетенції можуть делегувати громадським організаціям фізкультурно-спортивної спрямованості окремі повноваження щодо розвитку видів спорту... здійснюють контроль за реалізацією таких повноважень».

Значний досвід такої співпраці існує в розвинутих країнах. Так, спортивне законодавство ряду країн (Великобританія, Німеччина, Італія, Іспанія, Франція) має визначення спортивної федерації, як громадської організації, яка утворюється з метою популяризації відповідного виду спорту, або їх об'єднання. Воно також визначає спрямування діяльності федерацій, серед яких організація спортивних та інших заходів серед своїх членів, розробка програми розвитку певного виду спорту, взаємодія федерації з міжнародними організаціями, тощо. Значна частина коштів з держбюджету йде на фінансування спортивних федерацій. Невеликі за своїми розмірами федерації в рішенні своїх фінансових проблем можуть розраховувати тільки на державну допомогу.

Відносини між урядом і певною спортивною федерацією ґрунтуються на підставі укладеної угоди, згідно з якою федерація бере на себе зобов'язання по виконанню конкретних цільових програм у визначений термін. Саме під ці програми і виділяється фінансування. Надалі може здійснюватись корегування розміру фінансової допомоги або підтримки в залежності від того, наскільки успішно виконується ця програма.

При розгляді бюджетів федерацій враховуються такі критерії, як популярність виду спорту, чисельність федерації, її специфіка і рівень

спортивних досягнень на світовій арені. Природно, що в привілейованому відношенні знаходяться олімпійські види спорту, і насамперед ті, де атлети займають високі місця, а також футбол.

Аналіз фінансової діяльності багатьох національних спортивних організацій в розвинутих країнах показує, що здебільшого кошти з держбюджетів складають від 60 і більш відсотків, а власне зароблені кошти – від 40% і менш.

Як правило, федерації з видів спорту одержують велику частину коштів від міністерств спорту (у тих країнах, де вони є) та інших національних спортивних організацій.

В Україні сьогодні відсутній реєстр громадських організацій фізкультурно-спортивної спрямованості. Проте їх можна розділити на певні групи:

- загальнонаціональні спортивні об'єднання;
- фізкультурно-спортивні товариства;
- фізкультурно-спортивні громадські об'єднання (федерації, асоціації, спілки тощо) з певного виду спорту або групи видів спорту;
- фізкультурно-спортивні об'єднання соціальних груп населення;
- спортивні клуби різної організаційно-правової форми;
- колективи фізичної культури.

До загальнонаціональних спортивних об'єднань можна віднести Національний олімпійський комітет України, Національний комітет спорту інвалідів України, Спортивний комітет України з неолімпійських видів спорту, тобто всеукраїнські громадські об'єднання, які координують розвиток певного напрямку спортивного руху в Україні.

Фізкультурно-спортивні товариства – це громадські організації фізкультурно-спортивної спрямованості, що створюються громадянами України з метою сприяння розвитку фізичної культури і спорту. Сьогодні в Україні діють такі фізкультурно-спортивні товариства як «Україна» і «Спартак» (організація фізкультурно-масової і спортивної роботи за місцем

роботи і відпочинку громадян, надання спортивних послуг працюючим та членам їх сімей), «Колос» (організація фізкультурно-масової і спортивної роботи у сільській місцевості та надання спортивних послуг мешканцям села), «Динамо» (організація фізкультурно-масової і спортивної роботи серед працівників правоохоронних органів та забезпечення їх професійної підготовки). Крім цього, в країні діють такі бюджетні інституції як Комітет з фізичного виховання і спорту Міністерства освіти і науки України, який організовує всю фізкультурно-масову і спортивну роботу в системі освіти, та спортивні установи Міністерства оборони України, які організовують фізичну підготовку військовослужбовців, забезпечують залучення до регулярних занять фізичними вправами. Їх діяльність також спрямована на підвищення фізичної підготовленості та спортивної майстерності військовослужбовців Збройних Сил України.

Фізкультурно-спортивні громадські об'єднання видів спорту спрямовують свою діяльність на розвиток певного виду спорту, його інфраструктури, сприяють створенню відповідної матеріально-спортивної бази, підготовки спортсменів, суддівських та тренерських кадрів, участі спортсменів – членів цих об'єднань у всеукраїнських та міжнародних змаганнях.

До фізкультурно-спортивних об'єднань соціальних груп населення можна віднести організації, які створені певною соціальною групою громадян для здійснення фізкультурно-спортивної діяльності. До таких груп можна віднести Всеукраїнську спортивну спілку школярів, Всеукраїнську спортивну спілку студентів, Всеукраїнська рада ветеранів фізичної культури і спорту тощо.

Одним з найбільш розповсюджених громадських фізкультурно-спортивних об'єднань є спортивні клуби та колективи фізичної культури. Сьогодні в країні діє більше 10 тисяч спортивних клубів різної організаційно-правової форми.

Спортивний клуб – фізкультурно-спортивна організація, що об'єднує спортсменів і любителів спорту для задоволення їх спільних інтересів у сфері фізичної культури і спорту. Спортивний клуб може бути любительським і професіональним.

Колективи фізкультури є первинною ланкою фізкультурно-спортивного руху і створюються та функціонують на підприємствах, установах і організаціях незалежно від форми власності і виду господарювання. Загальна кількість колективів фізичної культури в країні не відома, оскільки на законодавчому рівні не визначений їх правовий статус та механізм реєстрації.

На сьогоднішній день існує чітке протиріччя між завданнями, які визначаються державою у сфері фізичної культури та спорту, задекларованих прав громадян на заняття фізичною культурою, оздоровленням свого організму та спортом, з одного боку, та умов діяльності, а особливо фінансових джерел діяльності, спортивних товариств та клубів, з іншого.

Для вирішення цієї проблеми необхідно регламентувати діяльність громадських фізкультурно-спортивних об'єднань як платників податків, у яких одним з основних завдань, окрім постійного підвищення рівня здоров'я, фізичного та духовного розвитку населення, ще й стоїть завдання економічного і соціального прогресу суспільства. Це означає отримання фінансових коштів внаслідок своєї діяльності, надання послуг, консультацій, оздоровлення тощо; податки на такий вид діяльності мають бути мінімальними або відсутніми взагалі протягом певного часу, що дасть можливість гідно оплачувати працівникам об'єднання їхню працю, покликану на виконання важливих соціальних завдань, розвивати матеріальну базу об'єднань, використовувати в своїй діяльності як новітні досягнення в наукових розробках, так і сучасні тренажери та інші засоби спортивного тестування та медичного контролю.

3.3. Матеріально-технічне та медичне забезпечення сфери фізичної культури і спорту

Матеріально-технічну базу фізичної культури і спорту складають усі види фізкультурно-оздоровчих і спортивних споруд, фізкультурно-спортивного спорядження і обладнання, інше майно, призначене для занять фізичною культурою і спортом.

На жаль, до цього часу в Україні не сформовано необхідну матеріально-технічну інфраструктуру фізкультурно-оздоровчої та спортивно-масової роботи за місцем навчання, роботи, проживання та відпочинку населення. Практично відсутня вітчизняна спортивна індустрія спрямована на виробництво високоякісного спортивної форми, інвентарю та обладнання, яка була б здатна скласти конкуренцію провідним виробникам такої продукції у розвинутих країнах.

Матеріально-спортивна база сфери фізичної культури і спорту також на відповідає сучасним вимогам. За рівнем забезпеченості населення фізкультурно-спортивними залами (із розрахунку на 10 тис. осіб) Україна у 2-3 рази поступається провідним країнам, щодо басейнів – відставання у 30 разів. Понад 80 % спортивних майданчиків не відповідають сучасним вимогам.

Більша частина спортивних споруд збудована ще за часів Радянського Союзу. Не здійснюються заходи щодо безбар'єрності відвідування спортивних споруд особами з обмеженими можливостями.

Рівень ресурсного забезпечення системи дитячо-юнацького та резервного спорту дуже низький і не відповідає вимогам сьогодення. У більшій частині дитячо-юнацьких спортивних шкіл відсутня власна спортивна база.

У державі практично відсутні сучасні спортивні споруди для потреб спорту вищих досягнень, у зв'язку з чим в Україні рідко проводяться масштабні міжнародні змагання з популярних видів спорту. Через гострий дефіцит сучасних баз обладнаних відповідно до міжнародних стандартів,

спортсмени національних збірних команд України часто вимушені проходити підготовку за кордоном.

Усвідомлюючи суттєве відставання вітчизняної спортивної індустрії від попиту споживачів послуг у сфері фізичної культури і спорту, невідповідність матеріально-технічної і спортивної бази сучасним міжнародним стандартам і потребам спорту вищих досягнень, держава на законодавчому та виконавчому рівнях здійснює (принаймні формально) низьку заходів щодо поліпшення ситуації у цьому напрямку.

Ст. 29 Закону України «Про фізичну культуру і спорт», зокрема, передбачено, що органи державної виконавчої влади та відповідні органи місцевого самоврядування здійснюють контроль за ефективністю використання спортивних споруд незалежно від форм власності. Також визначено, що не допускається будівництво нових та реконструкція наявних дошкільних виховних та навчальних закладів освіти без передбачених нормативами фізкультурно-спортивних споруд та функціональних приміщень. Окрема увага звертається на заборону перепрофілювання та ліквідацію діючих фізкультурно-оздоровчих та спортивних споруд без створення рівноцінних споруд.

Ця проблема була предметом обговорення під час першого засідання Національної ради з питань фізичної культури і спорту при Президентові України 17 травня 2006 року, за підсумками якого Указом Президента України від 2 серпня 2006 року «Про національний план дій щодо реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту» місцевим органом виконавчої влади дані відповідні доручення щодо покращення стану справ у цьому напрямку.

3 серпня 2006 року вийшла постанова Верховної Ради України «Про недопущення закриття та перепрофілювання закладів фізичної культури і спорту, баз олімпійської та паралімпійської підготовки, фізкультурно-оздоровчих і спортивних споруд, лікувально-фізкультурних закладів».

До критеріїв оцінки соціально-економічного розвитку кожного регіону відповідно до Програми соціально-економічного розвитку України на 2007 рік включені показники матеріально-технічного забезпечення регіону із розрахунку на 10 тисяч населення, зокрема забезпечення спортивними майданчиками, спортивними залами, басейнами тощо.

Протягом останніх років в країні реалізується програма облаштування спортивних майданчиків у місцях компактного проживання населення.

Серед першочергових заходів щодо покращення матеріально-технічного забезпечення сфери фізичної культури і спорту передбачено:

- затвердити соціальні нормативи забезпечення населення спортивними спорудами;
- розробити типові проекти різноманітних спортивних споруд;
- запровадити систему сертифікації спортивних споруд та єдиного електронного всеукраїнського реєстру спортивних споруд;
- здійснити заходи щодо облаштування сучасних спортивних майданчиків за місцем проживання та у місцях масового відпочинку населення за рахунок кооперації коштів державного бюджету, місцевих бюджетів та інших джерел;
- створити умови для забезпечення роботи пересувних пунктів прокату спортивного інвентарю та обладнання за місцем проживання та у місцях масового відпочинку населення;
- визначити перелік спортивних споруд, що є базовими для підготовки національних збірних команд України до офіційних міжнародних змагань та проведення в Україні офіційних міжнародних змагань, а також затвердити комплексні заходи щодо реконструкції цих споруд у відповідності до міжнародних стандартів;
- створити умови для безбар'єрності відвідування спортивних споруд особами з обмеженими можливостями;
- забезпечити реалізацію комплексних заходів щодо державної підтримки вітчизняних виробників спортивного одягу, взуття, інвентарю та обладнання, впровадити сертифікацію такої продукції.

Виконуючи зазначені рішення, першочерговими заходами місцевих органів виконавчої влади є розроблення регіональних програм будівництва, реконструкції капітального ремонту та утримання спортивних споруд. Відповідні програми розвитку мають бути розроблені на території кожної територіальної громади чисельністю більше 10 тисяч населення. Хоча розробка таких програм є набагато легшим завданням, ніж їх реальне фінансове забезпечення.

Враховуючи важливе соціальне значення створення належної матеріально-спортивної бази для надання послуг населенню та забезпеченню умов для ведення активного способу життя у містах проживання та масового відпочинку необхідно запровадити роботу пересувних пунктів прокату спортивного інвентарю та обладнання. Для цієї мети доцільно використовувати ресурси місцевих центрів фізичного здоров'я населення «Спорт для всіх».

Спортивна медицина становить складову частину системи охорони здоров'я у сфері фізичної культури і спорту і покликана визначати стан здоров'я, фізичний розвиток і функціональний стан організму фізкультурників та спортсменів, а також здійснювати профілактику, діагностику і лікування захворювань та ушкоджень, пов'язаних із заняттям фізкультурою і спортом.

Обов'язковому систематичному диспансерному огляду лікарсько-фізкультурною службою підлягають учні спортивних шкіл усіх типів, спеціалізованих навчальних закладів спортивного профілю, члени збірних команд з видів спорту.

Діяльність служби спортивної медицини спрямовується на вдосконалення методик діагностики, лікування, профілактики травм і захворювань спортсменів, підвищення ефективності функціонування їх організму в процесі навчально-тренувальної та змагальної діяльності, ефективному відновленні організму.

Зараз у складі служби спортивної медицини України 2 центри спортивної медицини, 20 обласних лікарсько-фізкультурних диспансерів, 9 міських та один районний. Вона має також 2 відділення при обласних лікарнях, 2 обласних та 7 районних центрів здоров'я. За даними Українського центру спортивної медицини укомплектованість штатів лікарів зі спортивної та лікувальної медицини останні роки складає від 92 до 95%. Крім того, в Україні штати лікарів зі спортивної медицини доповнюють спеціалісти дитячо-юнацьких спортивних шкіл, спортивних товариств та клубів, оздоровчих центрів, навчальних закладів, а з лікувальної фізкультури – спеціалісти лікарень, поліклінік, реабілітаційних відділень та центрів, санаторно-курортних установ.

Держава створює мережу лікувально-фізкультурних закладів, що здійснюють медичний контроль за всіма категоріями осіб, які займаються фізичною культурою і спортом, сприяє розвитку наукових досліджень у галузі медичних проблем фізкультури і спорту (спортивної реабілітації, травматології, антидопінгового контролю тощо), впроваджує спортивну медицину як учбову дисципліну в навчальні плани відповідних навчальних закладів.

Медичне забезпечення підготовки збірних команд України здійснюють Державний науково-дослідний інститут фізичної культури і спорту та Український центр спортивної медицини. В регіонах таке забезпечення підготовки спортсменів здійснюють регіональні лікарсько-фізкультурні диспансери та кабінети лікарського контролю місцевих лікувальних закладів.

Поряд з цим, за останні роки сталося часткове скорочення та перепрофілювання лікарсько-фізкультурних диспансерів. Послаблена увага до створення нових методик реабілітації хворих та інвалідів. Службою спортивної медицини та лікувальної фізкультури не переглянуто ряд нормативних документів, що існують з часів СРСР. З 1995 року ліквідована проблемна комісія МОЗ та АМН України «Медичні проблеми фізичної культури та спорту». Не проводила роботу Федерація спортивної медицини

України, яка була зареєстрована Мін'юстом України у 1995 році; не створена Асоціація фахівців із спортивної медицини і лікувальної фізкультури України і тому вони не увійшли до Міжнародної федерації спортивної медицини.

Не вирішеним в Україні залишається питання підготовки спеціалістів зі спортивної медицини, що спонукало Президента України своїм Указом «Про національний план дій щодо реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту» доручити центральним органам виконавчої влади з фізичної культури і спорту, охорони здоров'я та освіти і науки сформувавши в країні систему підготовки фахівців зі спортивної медицини на базі Національного університету фізичного виховання і спорту України у співпраці з медичними навчальними закладами.

З метою розвитку медичного забезпечення сфери фізичної культури і спорту необхідно також:

- впровадити електронний медичний паспорт спортсменів – членів національних збірних команд з олімпійських, паралімпійських, дефлімпійських, неолімпійських видів спорту;
- створити Єдину консультативну службу медико-біологічного та фармацевтичного забезпечення підготовки спортсменів вищої кваліфікації національних збірних команд з олімпійських, паралімпійських, дефлімпійських, неолімпійських видів спорту;
- здійснювати заходи щодо забезпечення діяльності та зміцнення матеріально-технічної бази і кадрового потенціалу закладів спортивної медицини та лікарсько-фізкультурних закладів.

Важливим напрямком у медичному забезпеченні спортсменів є захист їх основного права на участь у змаганнях, іншої спортивної діяльності де не застосовуються медико-біологічні та медичні засоби, методи і речовини, які є потенційно небезпечними або шкідливими для здоров'я людини. На це спрямована Всесвітня спортивна антидопінгова програма, до реалізації якої приєдналася Україна. У 2001 році прийнятий Закон України «Про

антидопінговий контроль у спорті». Утворений національний антидопінговий центр. Наразі, стоїть питання його акредитації у Всесвітній антидопінговій агенції.

3.4. Фінансово-економічна діяльність у сфері фізичної культури і спорту

Сьогодні багато країн, які раніше культивували економічні системи командного типу, вирішують проблеми пошуку ефективних підходів до розвитку сфери фізичної культури і спорту в нових соціально-економічних умовах. Такі проблеми є нагальними і для України.

Фізична культура і спорт є специфічною сферою діяльності, що обумовлено, насамперед, особливостями економічного результату людської праці у цій сфері – фізкультурно-спортивні послуги, які спрямовані на досягнення бажаного психофізіологічного чи емоційного стану людини засобами фізичної культури і спорту. Спираючись на це визначення, можна вирізнити кілька видів фізкультурно-спортивних послуг: фізкультурно-виховні, фізкультурно-оздоровчі, спортивно-оздоровчі, спортивно-видовищні тощо.

Зважаючи на різноплановість ефекту фізкультурно-спортивних послуг, їхніми покупцями-споживачами можуть виступати як окремі особи, так і суб'єкти господарської діяльності, а також певні соціальні інститути. Одним із споживачів фізкультурно-спортивних послуг виступає і держава, яка намагається використати досягнення своїх спортсменів на найпрестижніших міжнародних змаганнях з політичною метою, сподіваючись на поліпшення свого міжнародного іміджу. Окрім цього, держава потенційно зацікавлена у підтриманні та зміцненні здоров'я населення країни, одним із дієвих чинників чого є фізична культура і спорт.

Аналізуючи сучасну економіку сфери фізичної культури і спорту України, слід звернути увагу на наявність низки протиріч, які виникли під впливом сукупності чинників, головними серед яких можна визначити такі: зміну ролі держави у забезпеченні життєдіяльності фізкультурно-спортивних

організацій; активне проникнення у сферу фізичної культури і спорту ринкових відносин; виникнення раніше непритаманного сфері приватного сектора; формування ринку фізкультурно-спортивних послуг.

Одним із визначальних протиріч сучасного етапу розвитку економіки фізичної культури і спорту в Україні є гостра невідповідність між намаганням держави зберегти провідну роль в забезпеченні життєдіяльності сфери і її обмеженими ресурсними можливостями. Сьогодні реалізується курс не лише на збереження, а у багатьох випадках – і на посилення ролі держави у розвитку сфери фізичної культури і спорту. Це, насамперед, виявляється в ухваленні відповідних нормативно-правових актів: 7 актів Верховної Ради України, серед яких 6 законів та 1 постанова, 16 указів та розпоряджень Президента України, 42 постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України.

Так, Законом України «Про фізичну культуру і спорт» визначені такі форми впливу держави на економіку фізичної культури і спорту: підтримка олімпійського руху, діяльності всеукраїнських фізкультурно-спортивних товариств, національних спортивних федерацій, інших громадських організацій фізкультурно-спортивної спрямованості (стаття 3); утримання та підготовка членів збірних команд України до міжнародних змагань (стаття 21); фінансування державної програми розвитку фізичної культури і спорту за рахунок державного бюджету, бюджетів місцевого самоврядування (стаття 28); визначення нормативів мінімальної забезпеченості основними фізкультурно-оздоровчими і спортивними спорудами житлових районів, а також підприємств, установ і організацій всіх форм власності, а також контроль за ефективністю використання спортивних споруд незалежно від форм власності (стаття 29); забезпечення підготовки та перепідготовки кадрів у сфері фізичної культури і спорту (стаття 30).

Маючи такі законодавче забезпечені економічні повноваження, держава мала б досягти істотного економічного впливу на сферу фізичної культури і спорту. Однак цього не відбувається у практичному житті,

оскільки держава реально не спроможна підкріпити отримані повноваження відповідними фінансовими ресурсами.

Тенденції фінансового забезпечення сфери фізичної культури і спорту в Україні має позитивну динаміку. Але, на жаль, збільшення бюджетних асигнувань на фізичну культуру і спорт часом відстає від реального зростання «вартості життя», цін на різні товари і послуги, що врешті-решт призводить до загострення проблем із реальним фінансовим забезпеченням реалізації державних і регіональних фізкультурно-спортивних програм.

Останніми роками обсяг фінансування сфери збільшився у 3,5 рази, а питома вага державних коштів зросла з 51,1% до 59,8%. При цьому значно зросла роль місцевих бюджетів, що характерно для країн з ринковою економікою. Водночас за позитивними показниками не можна сховати те, що в Україні протягом останнього п'ятиріччя на розвиток фізичної культури і спорту виділялось з державного бюджету щорічно виділялось менше 0,5% його видаткової частини, що у кілька разів нижче середньоевропейських показників. Приміром, видатки Державного бюджету України 2006 року на фізичну культуру і спорту склали лише 0,35 %. За обсягами річних видатків з усіх джерел фінансування з розрахунку на одну особу Україна майже у 30 разів поступається Фінляндії, у 15 разів – Японії та Австралії, у 10 разів – Німеччині.

Не можна залишити поза увагою ще один важливий аспект означеного протиріччя. Мова йде про те, що на етапі становлення ринкових відносин у сфері фізичної культури нашої країні поки що не вдається забезпечити використання можливостей ринку в інтересах суспільства. Яскравим прикладом тут може слугувати стан речей у професійному спорті. Роль держави стосовно цього виду фізкультурно-спортивної діяльності мала б полягати в тому, аби за допомогою правових важелів зорієнтувати структури професійного спорту ще до моменту їхнього започаткування на застосування найбільш прийнятних з точки зору суспільства моделей функціонування.

Сьогодні фахівці наголошують на існуванні двох головних напрямів розвитку професійного спорту: 1) комерційно-спортивного та 2) спортивно-комерційного. Основу першого складає прагнення максимальних доходів та прибутку, а суто спортивна діяльність та спортивний результат розглядається як засіб досягнення мети. Цей підхід є переважним в американському професійному спорті. Другий підхід, який більш характерний для міжнародного та, європейського професійного спорту, на перший план висуває спортивний бік – спортивний результат, гострота спортивної боротьби є пріоритетним моментом й обов'язковою умовою спортивного бізнесу. Розвиток професійного спорту спортивно-комерційного типу викликає великий суспільний інтерес, що, зокрема, виражається у фінансовій та іншій підтримці професійного спорту державою.

Концептуальна невизначеність держави щодо функціонування професійного спорту не дозволила Україні юридично окреслити межі цивілізованого входження його структур у ринок. Внаслідок цього було відкрито дорогу процесу стихійної трансформації любительського за офіційним статусом спорту у спорт професійний (нелюбительський) шляхом зміни власників спортивних клубів. Останні перетворились з відкритих структур, прозорих якщо не для всього суспільства, то хоча б для держави, у закриті, як для суспільства, так і для держави, комерційні утворення.

Не можна також обійти увагою ще одне протиріччя, яке не ускладнює формування цивілізованих ринкових відносин у сфері фізичної культури і спорту. Мова йде про економічні відносини між державою і представниками суспільного сектора економіки фізичної культури і спорту. За часів командної системи одне із провідних місць у фізкультурно-спортивному русі посідали добровільні фізкультурно-спортивні товариства, які відігравали помітну роль в організації фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності серед працюючого населення, проводили масові спортивні змагання, здійснювали підготовку спортсменів високої кваліфікації – членів збірних команд України з різних видів спорту. Головними джерелами їхнього

фінансування були цільові кошти галузевих профспілок та членські внески. Сьогодні з об'єктивних причин вони фактично позбавлені вказаних джерел існування. Намагаючись відновити втрачені позиції, керівництво товариств звертається до держави за фінансовою підтримкою замість того, аби адаптуватись до вимог ринку, віднаходити нові форми економічних стосунків зі споживачами фізкультурно-спортивних послуг, які б ґрунтувались на обопільних інтересах сторін.

Необхідність зняття розглянутих протиріч має бути врахована у процесі визначення стратегічних моментів розвитку сфери фізичної культури і спорту в Україні. Слід визначити міру участі держави у забезпеченні процесу розширеного відтворення у сфері фізичної культури і спорту. Насамперед потребує якісної переорієнтації зміст економічної діяльності центрального органа виконавчої влади з фізичної культури і спорту. Його доцільно звільнити від функції оперативного розпорядження фінансовими ресурсами з метою забезпечення утримання національних збірних команд з видів спорту, проведення навчально-тренувальних зборів та інших заходів тощо. Замість цього він, як повноважний представник держави, має забезпечувати реалізацію функції регулювання економічних відносин у сфері фізичної культури і спорту. З цією метою слід оволодіти методами стратегічного планування та прогнозування на основі визначення пріоритетів розвитку сфери, реалізації проектів стратегічного значення, формування кадрової політики, інформаційного та науково-методичного забезпечення суб'єктів господарської діяльності, здійснення маркетингових досліджень.

Мають бути закладені підвалини оптимізації економічних відносин між державою та суспільним сектором сфери фізичної культури і спорту. Загальна економічна підтримка громадських організацій фізкультурно-спортивної спрямованості з боку держави повинна бути вельми обмеженою. Водночас має формуватись система економічних відносин, яка б ґрунтувалась на принципі партнерства. Наприклад, центральний орган виконавчої влади з фізичної культури і спорту або органи місцевої влади на

конкурсній основі визначали б виконавців проектів з конкретних проблем розвитку фізичної культури і спорту (фізкультурно-спортивні товариства, федерації тощо) й забезпечували б їх фінансування за рахунок коштів відповідних бюджетів. У цьому випадку економічні відносини між партнерами врегульовувались би відповідними угодами, укладання та виконання яких контролювалось би суспільством.

Перехідні процеси у економіці сфери фізичної культури і спорту не зможуть здійснюватись за логікою ринкових перетворень, якщо не буде забезпечено безумовне виконання відповідних законодавчих норм. У цьому сенсі в Україні належить зробити ще багато кроків у напрямі формування правової культури суб'єктів господарювання у сфері фізичної культури і спорту. Одним із перших кроків має стати встановлення жорсткого контролю виконання норм, що забезпечують високу якість фізкультурно-спортивних послуг.

В умовах сучасної ринкової економіки послуги, що надаються населенню фізкультурно-спортивними організаціями різної організаційно-правової форми, перетворюються у форму послуг населенню, що надаються суб'єктами господарської діяльності, і мають підлягати обов'язковому ліцензуванню.

По-перше, це забезпечує найбільш повне задоволення потреб споживачів у руховій активності та веденні здорового способу життя, а по-друге, застерігає надавачів та користувачів послуг від можливих негативних впливів оздоровчих і тренувальних занять на здоров'я людей внаслідок надання некваліфікованих послуг, недостатнього використання науково – обґрунтованих методик тренувань, невідповідності приміщень умовам проведення занять, санітарно-гігієнічним нормам і т. п.

Важливим чинником реформування економічних відносин у сфері фізичної культури і спорту є впровадження ефективного механізму залучення позабюджетних коштів, зокрема Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, відрахування роботодавцями коштів

профкомам на фізкультурну і оздоровчу роботу, як це передбачено статтею 44 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності», внесків підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян та фізичних осіб, кошти від фінансово-господарської діяльності закладів фізичної культури і спорту та організацій фізкультурно-спортивної спрямованості, продажу прав на використання спортивної символіки і на трансляцію спортивних змагань, від проведення спортивно-видовищних заходів тощо.

Сьогодні в Україні відсутня система державних преференцій для позабюджетного фінансування сфери фізичної культури і спорту. Окреме місце у позабюджетному фінансуванні програм з розвитку масового спорту мають займати надходження від частини прибутків вітчизняних виробників алкогольної та тютюнової продукції як важливого компенсатора негативних наслідків для здоров'я людини від зазначеної продукції.

Необхідно також впровадити в країні механізм фінансування спорту за рахунок частини прибутків від ігрового бізнесу, як це робиться у багатьох країнах світу. В Україні відсутня система асигнувань фізичної культури і спорту через реалізацію спортивних лотерей. Ці проблеми є предметом особливої уваги Президента України і Кабінету Міністрів України та відображені в Указі Президента України «Про національний план дій щодо реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту» і Державній програмі розвитку фізичної культури і спорту на 2007-2011 роки, затвердженою Кабінетом Міністрів України. Сьогодні фахівцями сфери за підтримки народних депутатів України розробляється відповідний законодавчий акт, спрямований на врегулювання цих питань.

Необхідно також розробити систему підтримки малого та середнього бізнесу з метою залучення додаткових джерел фінансування вітчизняного виробника спортивного інвентарю та обладнання, а для економічної підтримки сфери на місцевому рівні, на державному рівні необхідно врегулювати питання звільнення від плати за землю закладів фізичної культури і спорту та спортивних споруд.

3.5. Інформаційне забезпечення сфери фізичної культури та спорту

Система інформації у сфері фізичної культури і спорту формується під впливом багатьох чинників. Її розвиток відбувається синхронно із розвитком спортивної науки та практики, а розвиток інформаційних технологій дозволяє виробити принципово нові підходи до розв'язання поставлених проблем, зокрема вдосконалення системи інформації галузі, оперування інформаційними процесами, створення єдиного спортивного інформаційного простору, а відтак, ринку спортивної інформації та вироблення спільних методик її використання та розповсюдження; налагодження інформаційної взаємодії інформаційних посередників з метою задоволення потреб в інформації фахівців галузі фізичної культури і спорту.

Система вітчизняної наукової інформації сфери фізичної культури і спорту започаткована лише у 1988 року.

Зі зміною суспільної формації на пострадянському просторі відбулися кардинальні зміни у підході до спортивної науки та інформації. Зникло централізоване книгорозповсюдження та розподіл, система обов'язкового галузевого примірника, система попереднього замовлення інформаційних джерел на основі тематичних планів видавництва, планове поповнення фондів профільних вищих навчальних закладів за рахунок бюджетних призначень, стабільне їх фінансування, обмін інформаційними матеріалами, взаємозв'язок між вищими навчальними закладами.

Поза межами України залишилися основні утримувачі та надавачі галузевої інформації – Державний центральний інститут фізичної культури і спорту та Всесоюзний науково-дослідний інститут фізичної культури, видавництво «Физкультура и спорт», інші галузеві видавництва, внаслідок чого вітчизняна сфера фізичної культури і спорту втратила звичний канал надходження сучасних фахових видань із загальних основ теорії та методики фізичного виховання, теорії та методики спортивної підготовки, безоплатні інформаційні видання: збірки наукових праць, матеріали та тези конференцій, нормативні акти, постанови та ін.

До інформаційного забезпечення сфери можна було віднести також спортивну журналістику. До 90-х років минулого сторіччя існувала радянська система підготовки таких фахівців. Нажаль, сьогодні в Україні з 4-х вищих навчальних закладів освіти, де є факультети журналістики, жодний не готує фахівців для потреб сфери фізичної культури і спорту.

Усе це призвело до сповільнення інформаційної діяльності в країні та зниження якості інформаційного забезпечення.

В результаті цього науковці, студенти, професорсько-викладацький склад навчальних закладів, тренери України опинилися у ситуації, коли основну частину інформаційних ресурсів становили підручники та навчальні посібники 20-30-річної давнини. Щоби покращити ситуацію, у 1994 року при Національному університеті фізичного виховання і спорту України було створено спеціалізоване видавництво «Олімпійська література», яке визначило пріоритетом своєї діяльності друк навчальних підручників, навчальних посібників, наукових видань, довідників, науково-популярної літератури, що мали відрізнятися високим науково-теоретичним рівнем, високою якістю поліграфії та відповідати світовим стандартам за змістом і повнотою викладеного навчального та наукового матеріалу.

Сучасна галузева інформаційна система сформована на основі масивів навчальної інформації шляхом цілеспрямованого накопичення вітчизняної наукової інформації, фахово обґрунтованого відбору найкращих сучасних наукових видань, створення відповідної до потреб сьогодення системи інформаційного забезпечення навчально-освітнього процесу та надання необхідної інформації для наукових досліджень. Інформаційне спортивне середовище являє собою систему процесів, в основі яких є накопичення та організація інформаційних ресурсів. Систему галузевого інформаційного простору, який об'єднує вищі навчальні заклади фізичного виховання і спорту, великою мірою визначає процес формування інформації, від якого залежить її тематико-типологічна структура і повнота забезпечення навчальних дисциплін. Це у свою чергу визначає конкретні способи

накопичення та джерела отримання інформаційних ресурсів. Головним критерієм інформаційного процесу накопичення видань є система її формування та розвиток.

В умовах впровадження сучасних інформаційних технологій змінюється технологічна основа функціонування системи наукової спортивної інформації. Поширення електронних носіїв відкриває нові можливості для роботи з нею. Усе більш популярними стають електронні журнали як сучасна форма подання результатів актуальних, галузевих досліджень. Виникають і розвиваються нові форми отримання та розповсюдження інформації.

Відсутність добре організованої системи інформаційного електронного забезпечення наукових досліджень відбивається на якості та термінах виконання науково-дослідних робіт. Вихід із ситуації полягає у реалізації проекту єдиного спортивного інформаційного простору.

Проте, створення єдиного спортивного інформаційного простору – процес надзвичайно складний, адже рівень організаційно-технічної бази є низьким. Відсутність в інформаційних посередників фізкультурного профілю (бібліотек) комп'ютерів, мережі, ліцензованого програмного забезпечення, доступу до мережі Інтернет тощо сповільнює процес надання інформації в електронній формі. Вищі навчальні заклади фізичного виховання і спорту, які володіють лівовою часткою інформації галузі, не мають власної системи автоматизації інформаційних процесів, яка забезпечувала б створення електронного каталогу та доступ до нього, формування тематичних баз даних, відомостей про наявні примірники інформаційних джерел та електронні копії, яка дозволила б організувати відкритий доступ до електронної інформації у читальних залах. Сьогодні жоден з профільних вищих навчальних закладів не може надати весь спектр сучасної електронної інформації через об'єктивні причини. Перш за все, через відсутність порозуміння між самими закладами у питанні створення єдиного інформаційного середовища та інформаційного забезпечення, а по-друге

через інформаційний вакуум, відсутність обов'язкового примірника розповсюдження галузевих інформаційних видань, відсутність єдиної бази даних тем дисертаційних досліджень галузі, відсутність надходжень авторефератів дисертацій, збірників наукових праць, міжнародних конгресів, періодики, яку видають навчальні заклади, у т.ч. в електронному вигляді, та багато інших проблем.

Для вирішення цих проблем необхідно визначити стратегію об'єднання зусиль вищих навчальних закладів фізичної культури і спорту для створення корпоративної галузевої інформаційної системи. Така корпорація має визначити основні теоретичні засади, організаційні та технологічні механізми використання електронної інформації для створення галузевого електронного інформаційного продукту. Цей електронний інформаційний продукт має формуватися на єдиному програмному забезпеченні (для всіх вищих навчальних закладів фізичного виховання і спорту), на основі уніфікованих правил тематичного упорядкування накопичених масивів інформації та за допомогою узгоджених методик аналітико-синтетичного опрацювання інформації і надання онлайн-доступу. Окрім того, доступ до електронних ресурсів має передбачати перегляд, роздрук та копіювання повної версії інформаційного джерела: статті, книжки, навчальної, наукової, спортивної літератури. Особливістю створення єдиної корпоративної інформаційної системи галузевої інформації має стати поєднання різних форм її представлення, що дозволить досягти високого відсотку використання. Реалізація вищевикладеного дозволить з високою ймовірністю прогнозувати, що такий електронний інформаційний продукт з підключенням його до Інтернету значно поліпшить доступ фахівців галузі до сучасної, актуальної, інформації, створить умови для необмеженого її використання.

У 2006 р. з'явилися перші сіті-лайти «На вас чекають у спортивних секціях!» та аналогічні перші листівки-самоклейки з координатами всіх місцевих спортивних шкіл, які й дотепер нагадують всім у навчальних закладах,

громадському транспорті, в магазинах, на зупинках: «Запам'ятайте адреси спортивних шкіл сьогодні, щоби не шукати адреси лікарень завтра!» Відділи з питань фізичної культури і спорту регулярно надсилають електронною поштою місцевим ЗМІ прес-релізи з найважливішими досягненнями місцевих спортсменів та спортивними подіями, організовував спортивні трансляції на місцевих телеканалах змагань з легкої атлетики, футболу, баскетболу, волейболу, настільного тенісу, боксу і т.д.

Та й прем'єрна для України практика визначення кращих спортсменів року із застосуванням SMS-голосування теж є непоганою пропагандою спорту, адже відеоролик з претендентами на місце в топ-десятці телеглядачі можуть побачити наприкінці року щодня і дуже часто.

Аналізуючи досвід минулих років, для надання якісних і ефективних послуг у системі інформування спортивної сфери в першу чергу необхідно:

- здійснювати фільтрацію інформації;
- забезпечити доступність інформації для всіх споживачів;
- забезпечити її достовірність і оперативність;
- забезпечити централізоване, державне накопичення та поширення інформації (обов'язкове централізоване розповсюдження інформаційних видань);
- створити єдину галузеву інформаційну систему по вертикалі структурних підрозділів з фізичної культури і спорту органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування;
- забезпечити розвиток інформаційної системи сфери фізичної культури і спорту за рахунок бюджетних призначень.

3.6. Очікуванні результати державного регулювання сфери фізичної культури і спорту

Зроблений в роботі аналіз стану та розвитку фізичної культури та спорту в Україні дає всі підстави стверджувати, що ситуація в цієї сфері

залишається складною. Численні проблеми існують щодо впровадження фізичного виховання серед усіх верств населення країни.

Розвиток фізичної культури та спорту Україні може відбуватися за трьома варіантами:

- перший – незмінність існуючої нормативно-правової бази, механізмів матеріально-технічного та кадрового забезпечення, збереження обсягів бюджетного фінансування, що призведе до подальшого занепаду сфери фізичної культури та спорту і викличе негативний резонанс у суспільстві;

- другий – реалізація радикальних інновацій, які передбачають суттєве оновлення інфраструктури фізичної культури та спорту і значне підвищення ефективності діяльності системи та її окремих складових, що потребує значного додаткового ресурсного забезпечення;

- третій – системний підхід до комплексного розв'язання існуючих проблем за рахунок поетапного зростання матеріально-технічного, кадрового та фінансового потенціалу, як ми використовуємо на засадах пріоритетності щодо підтримки найбільш ефективних організацій фізкультурно-спортивної спрямованості.

З метою ефективного розв'язання проблем, існуючих в галузі фізичної культури та спорту, у Міністерстві у справах сім'ї, молоді та спорту підготовлено концепцію Державної програми розвитку фізичної культури і спорту в Україні на 2006-2010 роки. Метою Програми є реалізація державної політики щодо створення умов для залучення широких верств населення до масового спорту як важливої складової здорового способу життя та зміцнення здоров'я нації; забезпечення необхідної інфраструктури для обдарованих осіб у спорті вищих досягнень для підвищення авторитету держави у світовому спортивному русі.

На її основі будуть визначені напрямки реформування галузі з метою створення ефективної системи залучення кожного громадянина нашої держави до цілеспрямованої рухової активності. Така система із врахуванням передових світових взірців повинна відповідати наступним вимогам:

- забезпечувати оптимальний рівень фізичної культури усіх верств населення;
- гарантувати доступність і якість рухових оздоровчих послуг;
- здійснювати формування необхідних кадрових, фінансових і матеріально-технічних ресурсів, їх раціональне використання.

Виконання Програми передбачається у два етапи:

- перший етап – розроблення та прийняття нормативно-правових актів з питань розвитку фізичної культури та спорту, створення передумов і початок виконання Програми, розроблення та прийняття регіональних програм розвитку фізичної культури та спорту;
- другий етап– проведення аналізу, коригування та виконання заходів Програми.

У результаті виконання цієї програми передбачається забезпечити:

- підвищення рівня охоплення громадян України систематичними заняттями фізичною культурою та спортом до 20%, від загальної чисельності населення;
- позитивну динаміку результативності виступів національних збірних команд України на зимових Дефлімпійських іграх, зимовій та літній Універсіадах, літніх Олімпійських та Паралімпійських іграх, Всесвітніх іграх з неолімпійських видів спорту та літніх Дефлімпійських іграх.
- впровадження доступних, якісних та різноманітних форм оздоровчих, рекреаційних, реабілітаційних та спортивних послуг для різних верств населення;
- формування ефективної системи підготовки резерву для національних збірних команд України;
- зростання показника забезпеченості населення фізкультурно-спортивними залами, плавальними басейнами та спортивним и майданчиками;
- створення належних матеріально-технічних та фінансових умов для розвитку пріоритетних олімпійських, паралімпійських, дефлімпійських та неолімпійських видів спорту;

- створення додаткової кількості робочих місць у сфері фізичної культури та спорту, зростання престижності відповідних професій, удосконалення підготовки та підвищення кваліфікації фахівців;
- зниження середньої кількості днів тимчасової непрацездатності через хворобу;
- впровадження у практику результатів науково-дослідницької роботи з актуальних проблем розвитку фізичної культури та спорту;
- збільшення обсягів пропагандистських матеріалів у засобах масової інформації щодо використання можливостей масового спорту для формування здорового способу життя.

ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

На підставі проведеного аналізу можна сформулювати рекомендації та практичні пропозиції з основних напрямів забезпечення більш ефективного впровадження європейського досвіду у здійсненні управління сферою фізичної культури і спорту в Україні з метою удосконалення спортивної та фізкультурно-масової діяльності та першочергово здійснити такі заходи:

- запровадити систему виділення коштів з обласного та районних бюджетів на проведення спортивно-масових заходів через відповідні підрозділи з питань фізичної культури і спорту за принципом надання міні-грантів спортивним організаціям або ініціативним групам, які забезпечували би організацію і проведення відповідних заходів;

- ініціювати і, за погодженням з Міністерством України у справах сім'ї, молоді та спорту, здійснити експеримент зі створенням замість існуючого обласного центру фізичного здоров'я населення «Спорт для всіх» (4 штатні одиниці, в т.ч. директор і бухгалтер, в інших регіонах – мінімум 6 одиниць) відповідного сектору «Спорт для всіх» при відділу з питань фізичної культури і спорту управління у справах сім'ї, молоді та спорту обласної державної адміністрації з двома штатними одиницями: зав. сектором, який відповідає і за роботу за місцем проживання, та спеціаліст, який відповідає за роботу за місцем відпочинку (бухгалтерські функції покласти на бухгалтерів управління, за що встановити їм відповідну надбавку);

- передати всі дитячо-юнацькі спортивні школи області у підпорядкування управління у справах сім'ї, молоді та спорту обласної державної адміністрації та відповідних структурних підрозділів районних державних адміністрацій;

- оптимізувати мережу спортивних шкіл і, зокрема, створити у кожному районі області на базі існуючих ДЮСШ одну районну дитячо-

юнацьку спортивну школу, підпорядковану підрозділу районної влади з питань фізичної культури і спорту;

– припинити практику фінансування з обласного бюджету видатків на утримання апарату обласних організацій фізкультурно-спортивних товариств та з районних бюджетів – на утримування апарату районних рад ФСТ «Колос»;

– сприяти підвищенню якості відбору та підготовки фахівців фізкультурно-спортивного спрямування у педагогічному коледжі Чернівецького національного університету та на факультеті фізичного виховання та здоров'я людини Чернівецького національного університету;

– сприяти залученню інвестицій у будівництво стратегічно важливих спортивних об'єктів (басейни, сучасні спортивні зали, майданчики тощо);

– створити електронну базу наявних в області спортивних закладів та споруд;

– впровадити обласний реєстр колективів фізичної культури та спортивних клубів різних форм власності;

– забезпечити регулярний випуск інформаційно-пропагандистської продукції з пропагандою фізичної культури і спорту, здорового способу життя та її розміщення на правах соціальної реклами у засобах масової інформації, на «біл-бордах», «сіті-лайтах», у громадському транспорті тощо;

– сприяти запровадженню в суб'єктах господарювання усіх форм власності ефективних форм післятрудового відновлення, профілактичних оздоровчих фізкультурно-спортивних занять та активного відпочинку;

– розробити та запропонувати роботодавцям систему впровадження механізмів морального та матеріального стимулювання працюючих з високим рівнем фізичної підготовленості та функціональних можливостей організму;

– стимулювати розвиток ринку оздоровчих, рекреаційних та реабілітаційних послуг засобами фізичної культури і спорту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні проблеми держави і права. – Одеса: Юридична література, 2002. – 165 с.
2. Актуальні проблеми держави і права: Зб. наук. праць. Вип. 21/ Голов. ред. С. В. Ківалов. – Одеса: Юридична література, 2003. – 352 с. – 15.00.
3. Актуальні проблеми держави і права: Збірник наукових праць. Вип. 15/ Голов. ред. С. В. Ківалов. – Одеса: Юридична література, 2002. – 280 с.
3. Актуальні проблеми держави і права: Збірник наукових праць. Вип. 16/ Голов. ред. С. В. Ківалов. – Одеса: Юридична література, 2002. – 744 с.
4. Актуальні проблеми держави і права: Збірник наукових праць. Вип. 17. – Одеса: Юридична література, 2003. – 136 с.
5. Актуальні проблеми держави і права: Збірник наукових праць. Вип. 18. – Одеса: Юридична література, 2003. – 968 с.
7. Актуальні проблеми держави і права: Збірник наукових праць. Вип. 19/ Голов. ред. С. В. Ківалов. – Одеса: Юридична література, 2003. – 432 с.
8. Актуальні проблеми держави і права: Збірник наукових праць. Вип. 20/ Голов. ред. С. В. Ківалов. – Одеса: Юридична література, 2003. – 200 с.
9. Актуальні проблеми держави і права: Збірник наукових праць. Вип. 23/ Голов. ред. С. В. Ківалов. – Одеса: Юридична література, 2004. – 352 с.
10. Актуальні проблеми державного управління. – Дніпропетровськ: Дніпроп. регіон. ін-т УАДУ при Президентові України, 2002. – 284 с.
11. Актуальні проблеми державного управління. – Дніпропетровськ: Дніпропетровський регіональний інститут державного управління УАДУ, 2002. – 276 с.
12. Аль Шаар Амер Алі. Обґрунтування шляхів вдосконалення керування фізичною культурою і спортом в Іорданії. – Київ: видавництво Національного університету фізичного виховання і спорту, 1998. – 16 с.
13. Андрющенко А. А. О соотношении мирового, российского и украинского спортивного сегмента в Интернете // Библиотечное дело – 2003: гуманитарные и технологические аспекты развития: Материалы Восьмой междунар. науч. конф., Москва, 24-25 апреля. – М., 2003. – С. 33-34.
14. Андрющенко А. А. Системная организация документно-информационных ресурсов отрасли (на примере физической культуры и спорта) // Библиотечное дело – 2001: Российские библиотеки в мировом информационном и интеллектуальном пространстве (Москва 26-27 апреля 2001 г.): Тез. докл. Шестой междунар. науч. конф. – М., 2001. – Ч.1. – С. 156.
15. Андрющенко А. А. Создание отраслевой информационно-библиотечной системы в сфере физической культуры и спорта в Украине // Библиотечное дело – 2002. Библиотечное образование и практика: поиски взаимопонимания (Москва 24-25 апреля 2002 г.): Тез. Седьмой междунар. науч. конф. – М., 2002. – С. 147-148.
16. Андрющенко А. А. Физическая культура и спорт как объект библиотечно-информационного обеспечения / А. А. Андрющенко // Парадигмы XXI века: информационное общество, информационное мировоззрение,

информационная культура: Материалы междунар. науч. конф. Краснодар, 16-28 сент. 2002 г. – Краснодар, 2002. – С. 347-348.

17. Андриющенко О. А. Документний потік України з фізичної культури та спорту: стан і тенденції розвитку // Вісн. ХДАК: Зб. наук. праць. – 2001. – № 5. – С.197-207.

18. Андриющенко О. А. Бібліотечно-інформаційне забезпечення розвитку фізичної культури і спорту в Україні // Культура та інформаційне суспільство XXI століття: Матеріали конф. мол. науковців. 17-19 квітня 2002 р. – Х., 2002. – С. 111-112.

19. Андриющенко О. А. Вивчення інформаційних потреб як чинник створення системи бібліотечно-інформаційного забезпечення фізичної культури і спорту // Вісн. ХДАК: Зб. наук. пр. – Х., 2002. – Вип. 9. – С. 156-167.

20. Андриющенко О. А. Вторинні документи фізкультурно-спортивної тематики як засіб задоволення інформаційних потреб користувачів // Вісн. ХДАК: Зб. наук. пр. – Х., 2003. – Вип. 11. – С. 153-160.

21. Андриющенко О. А. Документно-ресурсний потенціал галузі (на прикладі фізичної культури і спорту) // Вісн. ХДАК: Зб. наук. праць. – Х., 2001. – Вип. 6. – С. 283-288.

22. Андриющенко О. А. Інтеграція змістовної і формальної обробки документів фізкультурно-спортивної тематики в умовах // Культура та інформаційне суспільство XXI століття: Тез. наук. конф. мол. учених, 16-18 квітня 2003 р., м. Харків. – Х., 2003. – С. 158-159.

23. Андриющенко О. А. Концептуальні основи створення єдиного інформаційного поля фізичної культури і спорту України // Вісн. Кн. палати. – 2003. – № 1. – С. 33-36.

24. Андриющенко О. А. Організація Національної інформаційної структури з фізичної культури і спорту в глобальній мережі Інтернет // Духовна культура в інформаційному суспільстві. Харків, 24-25 січня: Матеріали міжнар. наук. – теорет. конф. – Х., 2002. – С. 263-265.

25. Андриющенко О. А. Український спортивний сегмент у мережі Інтернет / О. А. Андриющенко // Вісн. ХДАК: Зб. наук. пр. – Х., 2002. – Вип. 10. – С. 72.

26. Андриющенко О. А. Формування системи бібліотечно-інформаційного обслуговування фізичної культури і спорту в Україні // Вісн. ХДАК: Зб. наук. пр. – Х., 2001. – Вип. 7. – С. 76-84.

27. Арделеан Г. І. Реформування системи фізичного виховання школярів Румунії. – Луцьк: видавництво Волинського державного університету, 2000. – 20 с.

28. Бабарицька В.К., Малиновська О.Ю. Менеджмент туризму. Туроперейтинг. Понятійно-термінологічні основи, сервісне забезпечення турпродукту: Навчальний посібник. – К.: Альтерпрес, 2004. – 288 с.

29. Бальсевич В.К. Физическая культура для всех и для каждого. – М., 2008.

30. Бернштейн Н.А. Нариси по фізіології рухів і фізіології активності. – М.: Медицина, 2006. – 349 с.

31. Бокланова И.К. Организация культурно-массовой работы в туристических учреждениях. – К.: 2002.

32. Бочелюк В.Й., Бочелюк В.В. Дозвіллєзнавство. Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 208 с.
33. Верхошанский Ю.В. Основы специальной физической подготовки спортсменов. – М.: Фізкультура і спорт, 2008. – 331 с.
34. Виленский М.Я., Сафин Р.С. Профессиональная направленность физического воспитания студентов педагогических специальностей: Учеб. пособ. – М.: Высшая школа, 1989. – 159 с.
35. Виноградов П.А., Душанин А.П., Жолдак В.И. Основы физической культуры. – Челябинск: Урал ГАФК, 2006. – 387с.
36. Гаджиев Б.Х. Профессиональная подготовка педагогов дополнительного образования по профилю спортивно-оздоровительного туризма: Автореф. канд. дис. М., 2001. – 23 с.
37. Гальперина Т.И. Режиссура культурно-досуговых программ в работе менеджера туристской анимации: Учебное пособие; Российская международная академия туризма. – М.: Советский спорт, 2006. – 168 с.
38. Гаркавенко С.С. Маркетинг. Підручник. – К.: Лібра, 2002.
39. Гессен С. И. Основы педагогики. Введение в прикладную философию / ответственный редактор и составитель П.В. Алексеев. – М.: Школа-Пресс, 2005. – 394с.
40. Гонжа М. Т. Спортивний рух на Північній Буковині (1918-1940). – Чернівці: видавництво «Рута», 2000. – С. 1.
41. Добрий М. Іноземців здивувала кількість спортивних чиновників в Україні / Всеукраїнський спортивний портал «Турнір» // http://turnir.com.ua/futbol/12082009-inozemciv_zdivuvala_kilkist_sportivnih_ci (Перегляд – 28.08.2009).
42. Закон України «Про фізичну культуру і спорт» // <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3808-12> (Перегляд – 2.09.2009).
43. Законодавча база фізичної культури та спорту в Україні // http://www.poc-ukr.org.ua/officialdocuments/nok_law.html (Перегляд – 13.08.2009).
44. Иванов В. В. Комплексний контроль у підготовці спортсменів. – М.: Фізкультура і спорт, 2007. – 256 с.
45. Куделко В. Е. Організація і технологія управління фізичною культурою і спортом у системі районного територіально-адміністративного утворення. – Харків: видавництво Харківської державної академії фізичної культури, 2005. – 20 с.
46. Мазурашу Г. Г. Здоров'я – пріоритет державної політики / Георгій Мазурашу // Спортивно-розважальне видання «Супер!»: спец. випуск, присв. пробл. сфери фіз. культури і спорту в Україні. – Ч., 2009. – 24 с.
47. Мазурашу Г. Г. Олімпійці – дзеркало спортивної влади / Георгій Мазурашу // Буковинський вісник державної служби та місцевого самоврядування. – Ч., 2008 – №3 – С. 38-44.
48. Мазурашу Г. Г. Щоб не засліпив блиск олімпійського золота / Георгій Мазурашу // газета «Молодий буковинець». – Ч., 1996 – №35 – С. 2.

49. Мальона С. Б. Збірник тестових завдань щодо оцінки рівня готовності майбутніх фахівців фізичного виховання і спорту до правового забезпечення професійної діяльності / С. Мальона. – Івано-Франківськ: ОППО з Снятин: ПрутПринт, 2008. – 95 с.
50. Мальона С. Б. Організаційно-правові аспекти функціонування фізичної культури і спорту / Світлана Мальона // Молода спортивна наука України: зб. наук. пр. з галузі фіз. культури та спорту. – Л., 2006. – Вип. 10, т. 3. – С. 6-10.
51. Мальона С. Б. Організаційно-правові основи фізичної культури: курс лекцій / Світлана Мальона. – Івано-Франківськ, 2008. – 345 с.
52. Мальона С. Б. Право – специфічний засіб управління фізичною культурою і спортом / Мальона Світлана // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: наук. моногр. / за ред. С. Єрмакова. – Х., 2006. – №4. – С. 108-110.
53. Мальона С. Б. Правова культура як чинник професійної діяльності фахівців фізичної культури // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: зб. наук. пр. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. – Луцьк, 2008. – т. 1. – С. 207-211.
54. Матвеев Л.П. Теория и методика физической культуры. — М.: ФиС, 1991.
55. Національна доктрина розвитку фізичної культури і спорту (затверджена Указом Президента України від 28.09. 2004 року №1148/2004). – К., 2004. – 16 с.
56. Нормативна база Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту// <http://www.kmu.gov.ua/sport/control/uk/doccatalog/list?currDir=91030> (Перегляд – 7.08.2009).
57. Олійник М. О. Теоретичні і методичні основи управління фізичною культурою і спортом в Україні. – Київ: видавництво Національного університету фізичної культури і спорту, 2000. – С. 13.
58. Петрова І.О. Дозвілля в зарубіжних країнах: Підручник. – К. Кондор, 2005. – 408 с.
59. Пулатіна Г. М. Організаційні аспекти оптимізації діяльності спортивних шкіл на основі програмно-цільового управління. – Харків: видавництво Харківської державної академії фізичної культури, 2007. – 20 с.
60. Рибалко П. Ф. Цінності та ідеали патріотичного виховання молоді / П. Ф. Рибалко // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. Науковий журнал – Суми: Сум ДПУ ім. А.С.Макаренка, № 8 (18),2011
- 61.Рибалко П. Ф. Особливості розвитку, формування і збереження здоров'я молоді в сучасних умовах / П. Ф. Рибалко // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету ім. Т.Г.Шевченка. Вип. 91, Т.1 – Чернігів: ЧДПУ, 2011. – 536 с. – С. 392 - 394. – (Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт). (Фахове видання)
62. Рибалко П. Ф. Бобровицька С.Ф. Підвищення рівня валеологічних знань батьків щодо формування здорового способу життя дітей дошкільного віку / П. Ф. Рибалко, С. Ф. Бобровицька //Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. Науковий журнал – Суми: Сум ДПУ ім. А.С.Макаренка, № 1 (19),2012

63. Рибалко П. Ф. Аналіз системоутворюючих компонентів педагогічного керівництва самовихованням дітей та підлітків в структурі діяльності скаутської організації. / П. Ф. Рибалко // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. Науковий журнал – Суми: Сум ДПУ ім. А.С.Макаренка, № 4 (22),2012
64. Рибалко П. Ф. Оздоровча діяльність в умовах пришкольного оздоровчого табору з дітьми середнього шкільного віку /Є.М. Гаркавіна, П. Ф. Рибалко // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. Науковий журнал – Суми: Сум ДПУ ім. А.С. Макаренка, № 8 (26),2012. фаховий журнал з педагогічних наук (Бюлетень ВАК України, 2010р., №6)
65. Рибалко П. Ф. Визначення рівня фізичного розвитку і фізичної підготовленості хлопців 11 – 15 років під час відпочинку у літньому наметовому оздоровчому таборі / П. Ф. Рибалко // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету ім. Т.Г. Шевченка. Вип. 91, Т.1 – Чернігів : ЧДПУ, 2012. – 450 с. – С. 313 - 317. – (Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт). (Фахове видання)
66. Рибалко П. Ф. Особистісно орієнтована позашкільна життєдіяльність дитини / П. Ф. Рибалко // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету ім. Т.Г. Шевченка. Вип. 97, Т.1 – Чернігів : ЧДПУ, 2012. – 520 с. – С. 225 - 227. – (Серія: Педагогічні науки.). (Фахове видання)
67. Рибалко П.Ф. Особливості фізичного розвитку і фізичної підготовленості дівчат 11 – 15 років під час перебування у літньому наметовому оздоровчому таборі / П. Ф. Рибалко // Молода спортивна наука України: зб. наук. праць з галузі фізичного виховання, спорту і здоров'я людини Вип. 17: у 4-х т. – Л.: ЛДУФК, 2013.-Т.2.- 300 с.
68. Рибалко П.Ф. Управління руховою активністю учнів старшого шкільного віку/ П. Ф. Рибалко, Н. Скачедуб, М. Ярошек // Молода спортивна наука України: зб. наук. праць з галузі фізичного виховання, спорту і здоров'я людини Вип. 17: у 4-х т. – Л.: ЛДУФК, 2013.-Т.2.- 300 с.
69. Рибалко П.Ф. Індивідуальний підхід до фізичного виховання підлітків(юнаків) 11-15 років в умовах літнього наметового оздоровчого табору /П. Ф. Рибалко// Вісник Запорізького національного університету: Збірник наукових статей. Фізичне виховання та спорт. – Запоріжжя: Запорізький національний університет №1(10) - 2013.– 228 с.
70. Рибалко П.Ф., Гвоздецька С.В., Прокопова Л.І. Підвищення рівня фізичної підготовленості дітей молодшого шкільного віку на основі використання індивідуальних завдань / С. В. Гвоздецька, П. Ф. Рибалко, Л.І. Прокопова, // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2016, № 1 (55). – С. 197-204.
71. Рибалко П.Ф., Гвоздецька С.В., Прокопова Л.І. Сучасні підходи до організації фізкультурно-оздоровчої роботи в закладах освіти/ П. Ф. Рибалко, С. В. Гвоздецька, Л.І. Прокопова, // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2016, № 3 (57). – С. 340-347.

72. Рибалко П.Ф. Сучасні технології збереження та відновлення здоров'я молоді в діяльності фахівця з фізичної культури / П. Ф. Рибалко // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. Вип. 136. Серія : Педагогічні науки. – Чернігів : ЧНПУ, 2016. – С. 181-184.
73. Рибалко П.Ф. Підвищення рівня фізичної підготовленості дітей молодшого шкільного віку на основі використання індивідуальних завдань / С.В. Гвоздецька, П.Ф. Рибалко, Л.І. Прокопова // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2016, № 1 (55). – С. 266-272.
74. Рибалко П.Ф. Формування професійної майстерності майбутнього вчителя фізичної культури / Л.І. Прокопова, А.Б. Гученко, С.В. Гвоздецька, П.Ф. Рибалко // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. Вип. 135. Серія : Педагогічні науки. – Чернігів : ЧНПУ, 2016. – С. 213-216.
75. Рибалко П.Ф., Теоретико-методичні основи організації самостійних занять фізичними вправами / П. Ф. Рибалко, Ю.В. Козерук, С.М. Лисюк, В.В. Гончар // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. Серія : Педагогічні науки. – Чернігів : ЧНПУ, 2016. – С. 213-216.
76. Рибалко П.Ф. Особливості проведення секційних занять з юнаками-волейболістами 18-20 років / П. Ф. Рибалко, В.А. Матлаш, І.А. Андрєєва // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка [Текст]. Вип. 140 / Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка ; гол. ред. Носко М.О. – Чернігів : ЧНПУ, 2016.
77. Рибалко П.Ф., Фізкультурно-оздоровча робота у студентських гуртожитках вищих навчальних закладів як засіб зміцнення здоров'я студентів / П.Ф. Рибалко, С. М. Харченко, І. Д. Ліфінцев // Наукове видання. Фізична культура, спорт та здоров'я нації. Випуск 1. Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського; Житомирський державний університет імені Івана Франка; / гол. ред. В.М. Костюкевич.– Вінниця: ТОВ «Планер», 2016. – 605с.
78. Рибалко П.Ф. Динаміка показників психологічної підготовки студентів аграрного університету під впливом секційних занять з шахів / Матлаш В.А., П. Ф. Рибалко, С. М. Харченко // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка [Текст]. / Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка; гол. ред. Носко М.О. – Чернігів : ЧНПУ, 2016. – (Серія: Педагогічні науки)
79. Рибалко П.Ф. Рівень групової згуртованості спортивно – ігрових студентських команд аграрного університету / П.Ф. Рибалко, І. Ю. Самохвалова, В.В. Мелюшкіна // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка [Текст]. / Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка ; гол. ред. Носко М.О. – Чернігів : ЧНПУ, 2016..

80. Рибалко П.Ф. Психологічна підготовка легкоатлетів-спринтерів в умовах шкільної спортивної секції / С.В. Гвоздецька, П.Ф. Рибалко, Л.І. Прокопова, О.Я. Дубинська // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Вип. 143 / Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка; – Чернігів : ЧНПУ, 2017. - С. 149-153.
81. Рибалко П.Ф. Професійно - прикладна фізична підготовка студенток аграрного вузу що займаються в секції з футболу / П.Ф. Рибалко, С. М. Харченко, В. А. Матлаш // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Вип. 149 / Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка; – Чернігів : ЧНПУ, 2017. - С. 212 – 215.
82. Рибалко П.Ф. Подолання причин індиферентного ставлення студентів до фізкультурно-спортивної діяльності / Ліфінцев І. Д., Харченко Р. М., Рибалко П.Ф. // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Вип. 149 / Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка; – Чернігів : ЧНПУ, 2017. - С. 46 - 50.
83. Рибалко П.Ф. Залучення студентської молоді до здорового способу життя під час занять в позааудиторний час / Рибалко П.Ф., Хоменко С. В. Козерук К.В., Ващенко О.І // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Вип. 149 / Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка; – Чернігів : ЧНПУ, 2017. - С. 63 - 67.
84. Рибалко П.Ф. Проблеми і шляхи підвищення ефективності фізичного виховання у вищому навчальному закладі не фізкультурного профілю / Рибалко П.Ф., Гриб Т. О., Клименченко Т. Г // Наукове видання. Фізична культура, спорт та здоров'я нації. Випуск 1. Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського; Житомирський державний університет імені Івана Франка; / гол. ред. В.М. Костюкевич.–Вінниця: ТОВ «Планер», 2017. с 217-221
85. Рибалко П.Ф. Визначення і зміст атлетизму як складової системи фізичного виховання студентської молоді / Харченко С.М., Ліфінцев І.Д., Рибалко П. Ф.// Наукове видання. Фізична культура, спорт та здоров'я нації. Випуск 1. Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського; Житомирський державний університет імені Івана Франка; / гол. ред. В.М. Костюкевич.–Вінниця: ТОВ «Планер», 2017.
86. Рибалко П.Ф. Вдосконалення техніко-тактичних дій студенток першого курсу аграрного університету на секційних заняттях з волейболу / Матлаш В. А., Харченко Р.М., Рибалко П. Ф. // Наукове видання. Фізична культура, спорт та здоров'я нації. Випуск 1. Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського; Житомирський державний університет імені Івана Франка; / гол. ред. В.М. Костюкевич.–Вінниця: ТОВ «Планер», 2017.
87. Рибалко П. Ф. Формування комплексної системи розвитку силових здібностей студентів аграрного вузу на заняттях з тхеквондо / П. Рибалко,

- С. Хоменко // Фізична культура і спорт: збірник наукових праць. – Вип. №5 (24). – Вінниця: ТОВ «Планер», 2018, - С. 107-113
88. Рибалко П. Ф. Особливості методики індивідуалізації фізичного виховання підлітків під час відпочинку в оздоровчому таборі / П. Рибалко, О. Гончаренко, В. Ганчева, О. Шевцов // Фізична культура і спорт: збірник наукових праць. – Вип. №5 (24). – Вінниця: ТОВ «Планер», 2018, - С. 97-102
89. Рибалко П.Ф. Настільний теніс як засіб розвитку координаційних здібностей студентів аграрного університету / І. Ю. Самохвалова, В. В. Мелюшкина, П. Ф. Рибалко // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки. - 2018. - Вип. 151(1). - С. 133-136.
90. Рибалко П.Ф. Функціональна адаптація студентів легкоатлетів до навчально - тренувальної діяльності / Рибалко П.Ф., Гриб Т.О., Клименченко Т.Г. // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету.; – Чернігів : ЧНПУ, 2018. - С. 222-225.
91. Рибалко П. Ф. Теоретичні та методичні засади рекреації та оздоровлення підлітків засобами активного туризму / П. Ф. Рибалко, В. І. Ганчева, В. Л. Жуков // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки. - 2018. - Вип. 151(2). - С. 123-126.
92. Рибалко П. Ф. Педагогічні умови формування здоров'язберезувальної компетентності фахівців аграрного сектору у процесі фізичного виховання / Г. Куртова, П. Рибалко, А. Красілов // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. - 2018. - № 4. - С. 100-111.
93. Рибалко П. Ф. Силові види спорту/ П. Ф. Рибалко, А. Д. Красілов, В. Л. Жуков // Навч. - метод. посібник. Суми: Вид-во Сум ДПУ ім. А. С. Макаренка, 2017 – 108 с.
94. Рибалко П. Ф. Основи теорії атлетизму/ П. Ф. Рибалко, А. Д. Красілов, В. Л. Жуков // Навч. - метод. посібник. Суми: Вид-во Сум ДПУ ім. А. С. Макаренка, 2017 – 112 с.
95. Рибалко П. Ф. Самостійне оздоровче тренування / П. Ф. Рибалко, В. Л. Жуков, А. Д. Красілов // Навч. - метод. посібник. Суми: Вид-во Сум ДПУ ім. А. С. Макаренка, 2017 – 106 с.
96. Прокопова Л.І., Лоза Т.О., Гвоздецька С.В., Рибалко П.Ф., Жуков В.Л., Наскрізна програма практик для студентів спеціальності 014.11 Середня освіта. Фізична культура: Навчально-методичний посібник. – Суми: ФОП Цьома, 2017.- 211 с.
97. Рибалко П.Ф., Гвоздецька С.В., Чередніченко С.В. Професійно-прикладна фізична підготовка: навчально-методичний посібник для спеціальності 014 Середня освіта (Фізична культура). – Суми: ФОП Цьома С.П., 2017. – 110 с.
98. Рибалко П. Ф. Фізкультурно - оздоровча робота в закладах дошкільної освіти: практичні засади / О. Шрамченко, П. Рибалко // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. - 2018. - № 7. - С. 216-231.
99. Хоменко О. С., Рибалко П. Ф. Ефективність застосування засобів військово-спортивного багатоборства у фізичному вихованні студентів

аграрних спеціальностей / О. Хоменко, П. Рибалко // *Спортивна наука України*. 2018, № 4., С. 51–58.

100. Цьось А. В. Розвиток фізичного виховання на території України з найдавніших часів до початку ХІХ ст.: Автореферат на здобуття наукового ступеня доктора наук з фізичного виховання і спорту. – Харків: ПП Якубович І. І., 2005. – С. 9.

101. Щур Ю.В., Дмитрук О.Ю. Спортивно-оздоровчий туризм. Навчальний посібник. – К.: «Альтпрес», 2003. – 232 с.

ДЛЯ ПОДАТОК

ДЛЯ ПОДАТОК

ДЛЯ ПОДАТОК

Навчальне видання

**Рибалко Петро Федорович
Хоменко Сергій Васильович
Хоменко Олександр Сергійович**

**ОСОБЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СФЕРИ
ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ**

Навчально - методичний посібник

Комп'ютерний набір *О.В.Рибалко*

Комп'ютерна верстка *Н. С. Цьома*

Здано в набір _____. Підписано до друку _____.
Формат 60x84/16. Гарн. Times Cambria. Папір офсет. Друк ризогр.
Умовн. друк. арк. 6,2. Обл.-вид. арк. 7, 5
Тираж 100.